Pandit Lekhram Vedic Mission has been formed to work upon the objectives dear to the heart of Dandi Swami Virjanand, Rishi Dayanand and their ardent followers like Pandit Lekhram, Swami Shraddhanand, Swami Swatantranand, etc. We shall strive to propagate Vedic views on both the religious and temporal aspects of human life. We shall strive to propagate the vedic views of Maharshee Dayanand Saraswati through various events/programs, seminars, books, audio, video, and discussions at various forums including social media etc. We shall try to publish magazines for spreading views on Vedic knowledge, aryan history and for the enrichment of Samskrit and Hindi. We shall promote Gurukul education system and focus on arsh vidya, vocational-training, handicrafts, family based production-units as well as globalistic and holistic education system thru it. Further, we plan to work to improve the population and quality of animals like indigenous cow (A2 breeds) and other farm, load-bearing and milch animals. We shall also work for the cause of enforcement of prohibition of drugs, alcohol and tobacco, etc and initiate people's awareness and movement against smoking, alcoholism, gambling, flesh-trade, porn, slavery and drug abuse. We shall try to create awareness about and address some of the social evils, such as, female foeticide, dowry, empowerment and participation of women in learning and teaching vedas and decision making, etc. We plan to present a vedic socio-econo-politico alternative to human society suffering from the ill effects of the detrimental models of capitalism, communism, socialism, liberalism, anarchism, individualism, collectivism, gender-struggle, racism, caste by birth-ism, etc.

Our society may consider supporting, cooperating and co-ordinating with other organizations working to achieve similar objectives. We shall promote the ideals of national unity and international peace and amity through globalization of vedic literature, philosophy and social-economic-political ideals. We shall strive to promote communal and social harmony, and the brotherhood of humankind, as enshrined in the vedas. We shall collect funds and spend them in achieving the above objectives.

We request all our subscribers to help us in disseminating the teachings of the vedas. You all are requested to propagate the message of Vedas and please spread these PDF files as much as u can. For downloading more books related to vedic philosophy please visit <http://aryamantavya.in/>

Thanks & Regards
Arya Mantavya Team
Pandit Lekhram Vedic Mission

१२ ३३ ३१२ ३१ २३ १२ ३२
(१५६७) ओं समिद्धमग्निं समिधा गिरा गृणे शुचिं पावकं
३१ २ ३२ ३ २ २३ १२ ३ १२३१ २
पुरो अध्वरे ध्रुवम् । विप्रं होतारं पुरुवारमद्रुहं
३२ ३ १ २ ३१२
कविं सुम्नैरीमहे जातवेदसम् ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1567. I praise in this non-violent sacrifice, with an enkindling voice the Resplendent God. I urge forward Him Who is Himself Pure, the Purifier of others and Steadfast. I worship with delight-inspiring hymns the Possessor of wisdom, the Giver of peace and happiness, Who is extolled by multitudes and is without malice the Omniscient and Omnipresent Lord, Who is intimately acquainted with every living creature. I pray Him for grace and happiness.

२ ३१२ ३१२ ३१२
(१५६८) ओं त्वां दूतमग्ने अमृतं युगेयुगे हव्यवाहं दधिरे
२ १ २१ ३१२ ३ १२ ३ १ २ ३ २
पायुमीड्यम् । देवासश्च मर्तासश्च जागृविं विभुं
३ २ ३ १ २ ३ १ २
विश्पतिं नमसा नि षेदिरे ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1568. O God, both highly learned and ordinary men have always thought of Thee as Immortal, Giver of salvation to wise noble souls, Punisher of the wicked, the Preserver and Adorable. With reverence, they establish Thee in their hearts as ever Watchful, All-pervading Lord of all men.

३ ११ ३ २३ १ २ ३ २ ३२३ १२३ १२३
(१५६९) ओं विभूषन्नग्न उभयां अनु व्रता दूतो देवानां रजसी
१२ १ २ ३ १ २३ १ २ ३ १ २१
समीयसे । यत्ते धीतिं सुमतिमावृणीमहेऽध स्मा

३ १२ ३१ २
नस्त्रिवरूथः शिवो भव ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1569. O God ! Thou adornest (takest care of) both the highly learned and ordinary people and renderest glorious both worlds the earth and the heaven, as the Destroyer of all misery. Thou pervadest both worlds, since therefore, we apply ourselves to sacred rites and sacred hymns, be Thou manifested as the Prosperer of these three regions i.e. the earth, air and heaven. May Thou as the Creator, Sustainer and Dissolver of the universe be kind unto us.

१२ ३ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २
(१५७०) ओ३म् उप त्वा जामयो गिरो देदिशतीर्हविष्कृतः ।
३ १ २र
वायोरनीके अस्थिरन् ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1570. For translation, please refer to the verse no. 13 on P. 39 and for notes to P. 41. Repeated in context for emphasis.

१ २ ३ १ २र ३ २ ३ १ २र
(१५७१) ओ यस्य त्रिधात्ववृतं बर्हिस्तस्थावसन्दिनम् ।
१ २ ३ १ २ ३२
आपश्चिन्नि दधा पदम् ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1571. God is the Lord of this unlimited and vast world, made out of the Promordial Matter consisting of Satva, Rajas and Tamas (creating respectively knowledge, action and inertia). He pervades all objects of the universe.

३२ ३१ २ ३१ २र ३ १ २
(१५७२) ओं पदं देवस्य मीलुषोऽनाधृष्टाभिरूतिभिः ।

३ १ २र २ २
भद्रो सूर्य इवोपदृक् ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1572. The realisation of God Who is the Rainer of felicity and Possessor of inviolable protective powers, is the Giver of true happiness like the sight of the sun.

आवश्यकटिप्पण्यः

SOME IMPORTANT NOTES AND COMMENTS

(१५६५) (सर्पिरासुतिम्) - सर्पिर्गमनशीलं पापं तस्य विनाशकम् पापनाशकं परमात्मानम् ।

(१५६६) (देवतातौ) - भक्तियज्ञे देवतातेतियज्ञनाम निघ० ३।१७)

(१५६७) (होतारम्) - सुखशान्तिप्रदातारम् हु - दानादनयोः ।

Both Rev. Stevenson and Griffith admit in their translation that the attributes of Agni in this mantras are like जातवेदाः (Jāta Vadas—"All-wise," "Who is acquainted with every living creature" "कवि or sage विप्रम् wise etc.

Can all these attributes be of the material fire ? no sensible person will think so and yet instead of admitting that by Agni in such verses is meant not fire but God, they take it for the fire only. How strange is this, denoting their prejudice against the Vedic teachings of pure monotheism ?

(१५६८) (हव्यवाहम्) - हव्यानाम् पवित्र जीवानां मोक्षं प्रापयितारम् वह - प्रापणे (दूतम्) दुष्टसन्तापकम् दु - उपतापे ।

(१५६९) (त्रिवरूथः) - त्रीणि - त्रयो लोकाः वरूथानि गृहा यस्य सः- सर्वव्यापक इत्यर्थः अथवा जगतः कर्ता, धर्ता संहर्ता च इति त्रिष्वपि रूपेषु वरणीयः श्रेष्ठश्च ।

(१५७१) (त्रिधातु) - प्रकृतिः सत्वरजस्तमसां साम्यावस्था प्रकृतिः तत उत्पन्नं जगत्तत्र त्रिधातु पदेनोच्यते यस्य स्वामी स भगवान् (आपः) - सर्व व्यापकः परमात्मा आप्लृ - व्याप्तौ ।

(१५७२) (मीढुषः) - सुखसेचकस्य शान्तिवर्षकस्य वा मिह् - सेचन इति धातोः ।

अथ षोडशोऽध्यायः

CHAPTER XVI

(१५७३) ओ३म् अभि त्वा पूर्वपीतय इन्द्र स्तोमेभिरायवः ।
समीचीनास ऋभवः समस्वरन् रुद्रा गृणन्त पूर्व्यम् ॥

मेध्यातिथिः काण्व ऋषिः । इन्द्रो देवता । प्रगाथश्छन्दः ।

1573. For translation, please refer to the mantra no. 256 on P. 141 and for notes to P. 147.

(१५७४) ओ३म् अस्येदिन्द्रो वावृधे वृष्ण्यं शवो मदे सुतस्य विष्णवि । अद्या तमस्य महिमानमायवोऽनु ष्टुवन्ति पूर्वथा ॥

ऋषिर्देवते पूर्ववत् । छन्दः समासतो बृहती ।

1574. God increases the staminal vigour or manly strength of the institutor of this non-violent sacrifice, through the drinking of the expressed spiritual juice of devotion commingled with knowledge and therefore living men even as of old always sing forth their praises to His majesty.

(१५७५) ओं प्र वामर्चन्त्युक्थिनो नीथाविदो जरितारः ।

१ २ ३ २३ १ २
इन्द्राग्नी इष आ वृणे ॥

विश्वामित्र ऋषिः । इन्द्राग्नी देवते । गायत्री छन्दः ।

1575. O God and soul, learned singers skilled in melody, with lauds, hymn you. I too choose you both in order to get knowledge.

१ २ ३ १ २र ३१ २
(१५७६) ओ३म् इन्द्राग्नी नवतिं पुरो दासपत्नीरधूनुतम् ।
३ १ २र३ १२
साकमेकेन कर्मणा ।

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

(1) 1576. O God and soul! Ye shake together with one mighty deed (of Yoga Samadhi) the ninety forts surrounded by destructive forces. By ninety forts are meant 10 Pranas, 10 senses of perception and action 6 Rasas and 4 internal senses (antah karanas) divided into Satva, rajas and tamas.

(2) God and soul shake by one mighty deed (of Yoga) the attitudes of mind dominated by lust, pride and anger etc.

१ २ ३ १२३ २र ३ १ २ ३१ २
(१५७७) ओ३म् इन्द्राग्नी अपसस्पर्युप प्र यन्ति धीतयः ।
३ १ २ ३ २क १२
ऋतस्य पथ्या३ अनु ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1577. To God and soul, meditations go forward from the holy act along the path of Truth and the Eternal law.

१ २ ३ १ २ ३१ २ ३ १ २
(१५७८) ओ३म् इन्द्राग्नी तविषाणि वां सधस्थानि प्रयांसि

३ २३ १२ ३२
च युवोरप्तूर्यं हितम् ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1578. O soul and God! Your great power and knowledge are together in the heart. Good is your energy, prompting all actions.

३ २क १ २ ३ २ ३ १ २ ३ १२
(१५७९) ओं शग्ध्यू३ षु शचीपत इन्द्र विश्वाभिरूतिभिः ।
२३ १ २र ३ १२ ३ २३ १२ १२
भगं न हि त्वा यशसं वसुविदम् अनु शूर
१ २
चरामसि ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1579. For translation, please refer to the mantra no. 253 on P. 140 and for notes to P. 147.

३ १ २र ३१ २र३ १ २ ३
(१५८०) ओं पौरो अश्वस्य पुरुकृद् गवामस्युत्सो देव हिर-
१२ २ ३ १ २र ३ १ २ ३ २उ ३
ण्ययः । न किर्हि दानं परि मर्धिषत् त्वे यद् यद्
२ ३ १ २र
यामि तदा भर ॥

ऋषिदेवते पूर्ववत् । समा सतो बृहती छन्दः ।

1580. O God, Thou art the Increaser of our horse-like power of action and the Multiplier of our kine-like power of the organs of knowledge. Thou art full of refulgence and source of peace. None can impair Thy gift. Bring me whatever I ask for, O Lord.

२उ ३ १२ ३ २उ ३ १२ १ २
(१५८१) ओं त्वं ह्येहि चेरवे विदा भगं वसुत्तये । उद् वावृ-

३ १२ ३ २ ३ १ २
षस्व मघवन् गविष्टय उदिन्द्राश्वमिष्टये ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1581. For translation, please refer to the mantra no. 240 on P. 133. Repeated in the context for emphasis.

२ ३२ ३१ २ ३ १ २ ३ २ ३ १ २
(१५८२) ओं त्वं पुरू सहस्राणि शतानि च यूथा दानाय मंहसे ।
१ २ ३१ २ ३ १ २ ३ २ ३ २ ३ १ २
आ पुरन्दरं चकृम विप्रवचसं इन्द्रं गायन्तो ऽवसे ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् । समा सतो बृहती छन्दः ।

1582. O God ! Thou bestowest on the institutors of sacrifices and Thy devotees, many hundreds and thousands of gifts (Spiritual as well as material). We who sing at the top of our voice, noble words of praise to procure Thy aid, bring Thee, the Destroyer of the cities of bodies by giving us emancipated state. [We always medidate upon Thee.]

२उ ३ १२३ २३ १ २ ३ १ २र
(१५८३) ओं यो विश्वा दयते वसु होता मन्द्रो जनानाम् ।
२ ३ १ २र ३ १ २ ३ २र ३ १२
मधोर्न पात्रा प्रथमान्यस्मै प्र स्तोमा यन्त्वग्नये ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत्

1583. For translation, please refer to the verse no. 44 on P. 51 and for notes to P. 52. Repeated here in the context and for emphasis.

२ ३ २ ३ २ ३क२र ३ १ २ ३ १ २ ३
(१५८४) ओ३म् अश्वं न गीर्भी रथ्यं सुदानवो मर्मृज्यन्ते देव-
१२ ३२ ३ १ २र ३ २ ३ २ ३
यवः । उभे तोके तनये दस्म विश्पते पर्षि राधो
३ २ ३
मघोनाम् ।

ऋष्यादयः पूर्ववत् । समा सतो बृहती छन्दः ।

1584. O Lord, Thy devotees being bounteous givers and desirous of becoming enlightened truthful persons, deck Thee Who art Omnipresent and Adorable with their songs as the men would adorn a chariot horse. O Destroyer of all misery, Lord of men, rain down then both on our sons and grandsons the wealth (spiritual as well material) of the people who possess it abundantly.

आवश्यकटिप्पण्यः

(१५७५) (इन्द्राग्नी) - जीवपरमात्मानौ इन्द्रः- आत्मा अग्निः-ज्ञानस्वरूपः परमात्मा अगि - गतौ (नीथाविदः)-नीतिविदो गानविशारदाः (इषे)–ज्ञानप्राप्तये इष - गतौ इति धातोः गतेस्त्रिष्वर्थेषु ज्ञानार्थग्रहणमत्र ।

(१५७७) (धीतयः)–ध्यानानि - ध्यै - चिन्तायामितिधातोः

(१५७८) (तविषाणि)-महान्ति बलानि तविष इति महन्नाम (निघ० ३।३) (प्रयांसि) - तृप्तिकराणि ज्ञानानि प्रीङ् - तर्पणे इति धातोः

(१५८०) (यामि) याचामि यामीति याच्ञाकर्मा निघ० ३।१६) (उत्सः) स्रोतः उत्सरन्ति शान्तिजलान्यस्मादिति उत्सः शान्तिमूलरूपः परमेश्वरः

(१५८२) (विप्रवचसः) - विविधतया प्रकृष्टानि मेधाविवद् वचांसि येषांते विप्र इति मेधाविनाम निघ० ३।१५) (पुरन्दरम्) शरीर-रूपपुरां दारयितारं मोक्षप्रदानद्वारा ।

(१५८४) (देवयवः) - देवा भवितुमिच्छवः सत्यसंहिता वै देवाः (ऐत० १।६) विद्वांसोहि देवाः (शत० ३।७।३।१०) ।

अथ द्वितीयः खण्डः

Section II

३ १ २ ३ १२३ १ २
(१५८५) अग्निम् ईळे मे ... ... च मृडय ।

१ २ ३ १ २र
त्वामवस्युरा चके ॥

शुनः शेप ऋषिः । वरुणो देवता । गायत्री छन्दः ।

1585. Hear this my call O God (the Most Acceptable) and show Thy gracious love to-day. Desiring protection and knowledge, I long for Thee.

२ ३ १ २ ३ १ २र
(१५८६) ओं कया त्वं न ऊत्याभि प्र मन्दसे वृषन् ।
३ २ ३ २ ३ १ २
कया स्तोतृभ्य आ भर ॥

सुकक्ष ऋषिः । इन्द्रोदेवता । गायत्री छन्दः ।

1586. O Showerer of felicity! Thou delightest us with the protection which is joyful. With that joyful succour, bring happiness and bliss to persons who chant Thy praises.

२ ३ २ ३ १ २ ३ १ २ ३क२र ३ २ १ २
(१५८७) ओ३म् इन्द्रमिद्द्देवतातय इन्द्रं प्रयत्यध्वरे । इन्द्रं
३ १ ३१ २ ३ २ ३ १ २ ३१२
समीके वनिनो हवामह इन्द्रं धनस्य सातये ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1587. For translation, please refer to the no. 24 on. P. 138 and for notes to P. 139.

१ २ ३ १ २र ३२ ३ १ २
(१५८८) ओ३म् इन्द्रो मह्ना रोदसी पप्रथच्छव इन्द्रः
१ २ १ २ ३ २ ३ १२ ३
सूर्यमरोचयत् । इन्द्रे ह विश्वा भुवनानि येमिर
१ २ ३ २ ३ १ २
इन्द्रे स्वानास इन्दवः ॥

ऋषिदेवते पूर्ववत् । समा सतो बृहती छन्दः ।

1588 With might hath God spread out heaven and

earth, with power hath God lighted up the sun. In God are all creatures closely held; On Him rely all devotees of moon-like nature leading pure and noble lives.

(१५८९) ओं विश्वकर्मन् हविषा वावृधानः स्वयं यजस्व तन्वां३स्वा हि ते । मुह्यन्त्वन्ये अभितो जनास इहा-स्माकं मघवा सूरिरस्तु ॥

विश्वकर्मा भौवनऋषिः । विश्वकर्मा देवता । त्रिष्टुप् छन्दः ।

1589. O God Creator of the world, growing in a way in glory through our devotion, give us wisdom while we are in this universe which is Thy body so to speak. Even if other men around us live in folly, may God Who is the Best-ower of riches (spiritual as well as material) and All-wise, be always with us, [May we be devoted to Him and spread His Message among men].

(१५९०) ओ३म् अया रुचा हरिण्या पुनानो विश्वा द्वेषांसि तरति सुयुग्वभिः सूरो न सयुग्वभिः । धारा पृष्ठस्य रोचते पुनाना अरुषो हरि विश्वा यद् रूपा परि-यास्यृक्वभिः सप्तास्येभिऋक्वभिः ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1590. For translation, please refer to the mantra no. 463 nn P. 243 and for notes to P. 245, Repeated in the context for emphasis.

२ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ २ ३ १ २
(१५९१) ओं प्राचीमनु प्रदिशं याति चेकितत् संरश्मिभिर्यतते
३ २उ ३ १ २ ३ १ २र १ २ ३ २३
दर्शतो रथो दैव्यो दर्शतो रथः। अग्मन्नुक्थानि
२उ ३ १ २ १ २ ३ १ २र३
पौंस्येन्द्रं जैत्राय हर्षयन्। वज्रश्च यद् भवथो
१ २ ३ १ २र
अनपच्युता समत्स्वनपच्युता ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत्।

1591. The wise devotee of God moves intelligently directed to the east-makes a progress spiritually. His divine beauteous car of the body tries to obey God and rivals the beams of light, the beautiful celestial car. Hymns lauding manly valour come inciting Indra (soul) to success, that it may be un-conquered, in the battle, both God and the devotee be un-conquered, in the war with evils.

२ ३ १ २ ३ १ २ ३ २३ २ ३ १ २ ३
(१५९२) ओं त्वं ह त्यत् पणीनां विदो वसु सं मातृभिर्मर्जयसि
१ २र ३ १ २ ३ २ ३ १२ ३ २ ३ २उ ३
स्व आ दम ऋतस्य धीतिभिर्दमे। परावतो न साम
२३ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३१ २ ३ १ २
तद् यत्रा रणन्ति धीतयः। त्रिधातुभिररुषीभिर्वयो
३ १ २ २ १ २
दधे रोचमानो वयो दधे ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत्।

1592. O devotee! Thou knowest God Who is the Support and real wealth of the worshippers and purifiest thyself with the help of the mother-like Ritambharā (pure intellect) and meditation by reflecting on the Abode of Truth. It appears as if from far away is heard the Psalm of the Sama

where hymns resound in joy and the Yogis meditate upon God. A Yogi wins life-power, gleaming he wins vital strength by purifying his body, speech and mind or three elements of vāta (wind) Pitta (bile) and kapha (phlegm).

आवश्यकटिप्पण्यः

(१५८५) (वरुणः)- वरणीयः परमेश्वरः। (अवस्युः) ज्ञान रक्षणेच्छुकः- अवधातोरनेकार्थेषु अत्र रक्षणावगमार्थग्रहणम्, (आचके इति) कान्तिकर्मा (निघ० २।६) कान्तिरत्र कामना।

(१५८६) (कया) – कमितिसुखनाम निघ० ३।६) सुखं वै कम् (गौ० उ० ६।३ अथो सुखस्यैवैतन्नामधेयंकमिति (कौषी० ५।४) सुखकारिण्या।

(१५८८) (स्वानासः) - पवित्र जीवनवन्तः, सु- आनासः अन - प्राणधारणे उत्तमं प्राणधारणंजीवनं येषां ते।

(१५८९) (हविषा) – हु – दानादनयोः हूयते - दीयते भगवन्तंप्रति आत्मसमर्पण द्वारा हविः - भक्तिः तया (वावृधानः) - महिम्ना-वृद्धिमिव प्राप्नुवन् भक्तजनसंख्यावृद्धिद्वारा। (तन्वं सा हि ते) - जगत् सर्वव्यापकस्य परमेश्वरस्य शरीररूपं कल्प्यते तथा च बृहदारण्यकोपनिषदि सर्वान्तर्यामिप्रकरणे "यः पृथिव्यां तिष्ठन् पृथिव्या अन्तरो यं पृथिवी न वेद यस्य पृथिवी शरीरम्- एष त आत्माऽन्तर्याम्यमृत" ॥ बृहदा० उ० ७।३।

(१५९२) (मातृभिः)- मातृसदृशीभिः, सत्यज्ञान-निर्मात्रीभिर्वा ऋतम्भरा-प्रज्ञाभिः (त्रिधातुभिः) - देहवाङ्मनोभिः वातपित्तकफैर्वा त्रयोवातपित्त कफा येषु शरीरेषु तानि त्रिधातूनीति दयानन्दर्षिः ऋ० १।८५।१२ भाष्ये।

तृतीयः खण्डः

Section III

३ १ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ २ ३ २
(१५९३) ओ३म उत नो गोषणिं धियमश्वसां वाजसामुत।

३१ २ ३ १ २
नृवत् कृणुह्यूतये ॥

भरद्वाज ऋषिः । पूषा देवता । गायत्री छन्दः ।

1593. O God ! confer on us for our protection and preservation an intellect that gives us knowledge, power and proper food like true leaders of men.

३ १ २ ३ १२
(१५९४) ओं शशमानस्य वा नरः स्वेदस्य सत्यशवसः ।
३ २ २ ३
विदा कामस्य वेनतः ॥

गौतमो राहूगण ऋषिः । मरुतो देवता । गायत्री छन्दः ।

1594. O heroes of real strength ! grant his desire to the hymning of a devotee sweating with toil and moving.

१२ २ ३ २ १ २ ३ २ ३ १२ ३ २
(१५९५) ओ३म् उप नः सूनवो गिरः शृण्वन्त्वमृतस्य ये
३ १ २
सुमृडीका भवन्तु नः ॥

ऋजिश्वा ऋषिः । विश्वे देवताः । गायत्री छन्दः ।

1595. May our sons listen to the words of the Immortal God (given in the form of the Vedas) and be source of happiness to us.

२ ३ २ ३ १ २ ३ १२
(१५९६) ओं प्र वां महि द्यवी अभ्युपस्तुतिं भरामहे ।
२ ३ २ ३ १ २
शुची उप प्रशस्तये ॥

वामदेवो गौतमऋषिः । धावापृथिवी देवता । गायत्री छन्दः ।

1596. To both of you father and mother who are like the heaven and the earth ! We bring our lofty song of praise; pure pair, to glorify you both.

३१ ३क२र ३२३ ३ १२
(१५९७) ओं पुनाने तन्वा मिथः स्वेन दक्षेण राजथः ।
३ २ ३२ ३२
ऊह्याथे सनाद् ऋतम ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1597. Ye sanctify each other's form, by your own proper strength ye rule; further the sacrifice ever more.

३२ ३१ २ ३ १२ ३ १२ ३२
(१५९८) ओं मही मित्रस्य साधथस्तरन्ती पिप्रती ऋतम ॥
१२ ३१ २र
परि यज्ञं नि षेदथुः ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1598. Promoting and fulfilling, ye mighty ones, perfect God's Law, ye sit around our non-violent sacrifice.

३१२ ३ १२ ३१२ ३ १
(१५९९) ओ३म अयमु ते समतसि कपोत इव गर्भधिम् ॥
२३ १ ३
वचस्तच्चिन्न ओहसे ॥

शुनःशेप ऋषिः । इन्द्रो देवता । गायत्री छन्दः ।

1599. For translation, please refer to the mantra on 183 no P. 111 and for notes to P. 113.

३ २ २ ३ १२ ३ १२
(१६००) ओं स्तोत्रं राधानां पते गिर्वाहो वीर यस्य ते ।
१ २ ३ १ २
विभूतिरस्तु सूनृता ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1600. O Hero ! Lord of wealth praised in hymns, may glorious fame and might be his who sings the laud to Thee. May the true and sweet speech be like a property to every devotee.

३ १ २ ३ २ ३ १ २र
(१६०१) ओ३म् ऊर्ध्वस्तिष्ठा न ऊतयेऽस्मिन् वाजे शतक्रतो ।
२ ३ १२
समन्येषु ब्रवावहै ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1601. O God the Performer of hundreds of wonderful acts! stand over us for our protection in the acquisition of knowledge and in the battle with lust, anger, greed and other internal enemies. At the same time, let us seek Thy advice in all our affairs. Let us tell others also to be prepared to fight with evil propensities.

२ ३ १ २ ३१ ३ २ ३ १ १ ३ १ २
(१६०२) ओं गाव उप वदावटे मही यज्ञस्य रप्सुदा ।
३ १ २ ३ १ २
उभा कर्णा हिरण्यया ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1602. For translation, please refer to the mantra no. 117 on P. 35 and for notes to P. 89.

३ २ ३ १ २र३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
(१६०३) ओ३म् अभ्यारमिदद्रयो निषिक्तं पुष्करे मधु ।
३ १ २ ३१ २
अवटस्य विसर्जने ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1603. The devotees who are firm like mountains in their resolve, after renouncing the transitory pleasures of the world which is like a well, take delight in the bliss of God the Nourisher of all.

३ २ ३ १२ ३ २ ३ १ २ ३ १ २
(१६०४) ओं सिञ्चन्ति नमसावटमुच्चाचक्रं परिज्मानम् ।

३ १२ ३ १२
नीचीनबारमक्षितम् ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत्।

1604. The devotees please God by bowing before Him reverently, as He knows when and how to protect a person. He is Almighty and All-pervading, Imperishable and the Uplifter of the down-trodden and the fallen.

आवश्यकटिप्पण्यः

(१५६३) (गोषणिम्) गवां विद्यावाचां दात्रीम् षणु-दाने गौरिति वाङ् नाम निघ० १ ११)। (अश्वसनिम्) वीर्यदात्रीम् वीर्यंवा अश्वः (शत० २।१।४।२३-२४)। (वाजसाम्) उत्तमभोजन-सामग्रीदात्रीम् वाज इत्यन्नाम निघ० २।६)।

(१५६४) (मरुतः) - देशरक्षार्थं शत्रुमारका मरणार्थं च सिद्धाः शूरवीराः मरुतो मितराविणो वाऽमितरोचिनोवा महद् द्रवन्तीति वा (निरुक्ते ११।२)

(१५६६) (द्यवी) - द्यावापृथिव्याविव वर्तमानौ मातापितरौ तथा च विवाहसंस्कार पद्धतौमन्त्रः वरस्य वधूं प्रत्युक्तिः - द्यौरहं पृथिवी त्वं तावेत्र निवहावहै। (अथर्व १४।२।६१)

(१६०१) (वाजे) - ज्ञाने वज-गतौ गतेर्ज्ञानार्थग्रहणमत्र अथवा वाजे-काम-क्रोधादिभिः सह संग्रामे वाज इति बल नाम (निघ० २।६) वाजसातौ इति संग्राम नाम (निघ० २।१७)

(१६०३) (अद्रयः) - अद्रिवद्दृढ निश्चया भक्ताः (अवटस्य)-संसारकूपस्य अवट इति कूपनाम (निघ० ३।२३) (मधु) - मधुरमानन्दम् (पुष्करे) - पुष्टिकरे परमात्मनि

(१६०४) (अवटम्) अवगत्य अटतीति अवटस्तम् अवगच्छन् कस्योद्धारः कदा कथं च कर्तव्य इत्यटति यः परमेश्वरस्तम्

(उच्चा चक्रम्) - उच्चा महती चक्रं - क्रिया यस्य तं महा-पराक्रममद्भुतकर्माणं वा (नीचीनबारम्) - नीचीनेषु - निकृष्टमार्गे नीचस्थितौ वा प्रयातेषु जनेषु बलेन वर्तत इति नीचीनबारम् दलितपतितोद्धारकमित्यर्थः।

चतुर्थः खण्डः

Section IV

१ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २र २३ ३
(१६०५) ओं मा भेम मा श्रमिष्मोग्रस्य सख्ये तव। महत् ते
१ २ ३ १ २ ३ १ २र ३ २ ३ १ २
वृष्णो अभिचक्ष्यं कृतं पश्येम तुर्वशं यदुम् ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत्।

Metrical Translation:—

1605. In Thy Friendship, let us not get tired soon
May the Benevolent Lord
Grant us strength as a boon.
Grand is Thy creation God,
Let's always see Thy glory
Thou art giver of peace and bliss
This world tells Thy Story.
Let all people be truly diligent
Let them also be intelligent.

३ १ २र ३क २र ३ २ ३ २ ३ १ २
(१६०६) ओं सव्यामनु स्फिग्यं वावसे वृषा न दानो अस्य
२ ३ १ २ ३ १ २ ३ २३ २३ २ ३
रोषति। मध्वा सपृक्ताः सारघेण धेनवस्तूयमेहि
२ ३ १ २
द्रवा पिब ॥

ऋषिदेवते पूर्ववत। समासतो बृहती छन्दः।

1606. God the Rainer of felicity pervades all those who are to be protected or who are to be slain. None who is even given to violence can ever kill him. Words mixed with Substantial knowledge are being uttered. Come quickly, make haste and drink the spiritual juice O men.

(१६०७) ओ३म् इमा उ त्वा पुरूवसो गिरो वर्धन्तु या मम।
पावकवर्णाः शुचयो विपश्चितोऽभि स्तोमैरनूषत ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1607. For translation, please refer to verse 250 on P. 138 and for notes to P. 140. Repeated here in the context for emphasis.

(१६०८) ओ३म् अयं सहस्रमृषिभिः सहस्कृतः समुद्र इव पप्रथे । सत्यः सो अस्य महिमा गृणे शवो यज्ञेषु विप्रराज्ये ॥

ऋषिदेवते पूर्ववत् । समा सतो बृहती छन्दः ।

1608. He having His glory increasd (so to say) by the songs of a thousand of Seers is spread everywhere like the ocean and the same ever Propitious Divinity has His might and strength celebrated during the sacrifice by the glorious Brahmanical psalmody. His majesty is praised as true at solemn rites. [By increasing God's power is meant spreading God's Message and making people devoted to Him.]

(१६०९) ओं यस्यायं विश्व आर्यो दासः शेवधिपा अरिः ।

३ १ २३ २ ३२३ १ २ ३ १ २र
तिरश्चिदर्ये रुशमे पवीरवि तुभ्येत् सो अज्यते
३ २
रयिः ॥

बालखिल्य ऋषिः । इन्द्रो देवता । विषमा बृहती छन्दः ।

1609. All good people are the servants of the Lord, the protectors of the Vedic treasure and leading towards Him. They all whether Brahmanas, shoodras, Vaishyas or kshatriyas are His children. The Vedic treasure though hidden in God Who is the Resplendent Lord of the speech and a great wealth is revealed to thee O noble devotee.

३ २ ३ १ २ ३ २ ३ १ २ ३१२
(१६१०) ओं तुरण्यवो मधुमन्तं घृतश्चुतं विप्रासो अर्कमानृचुः ।
३ २ ३१ २ ३ २ ३ २ ३ २ ३ २ ३ १ २
अस्मे रयिः पप्रथे वृष्ण्यं शवोऽस्मे स्वानास इन्दवः ॥

ऋषिदेवते पूर्ववत् । समा सतो बृहती छन्दः ।

1610. The nimble devotees worship the Venerable God Who is the Giver of splendour. They pray to the Almighty for the following purposes. May wealth (Spiritual as well as material) spread among us and heroic strength and may we have good pupils leading pure lives and calm like the rays of the moon.

१२ ३ १ २ ३१ २
(१६११) ओं गोमन्न इन्दो अश्ववत् सुतः सुदक्ष धनिव ।
१ २ ३ २३ २ ३ १ २
शुचिं च वर्णमधि गोषु धारय ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

Spiritual Intepretation—

(1) O Omniscient God, giving us calmness like the moon, being manifested within lead us towards the wealth consisting of the rays of knowledge and strength of the

senses. Establish in our speecn pure letters i.e. pure and truthful words.

External meaning :—

(2) O Almighty God, contemplated in the heart, grant us kine and steeds. Lend beautiful appearance to our cattle by making them healthy and strong.

१ २ ३ १२ ३१२ १२३
(१५१२) ओं स नो हरीणां पत इन्दो देवप्सरस्तमः । सखेव
२ ३ १२ ३१ २
सख्ये नर्यो रुचे भव ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1612. O Lord of men ! Resplendent, Most Splendid God, be Thou the object of our love as a friend to his friend, as Thou art our Benefactor. Lend us lustre O Lord.

१ २ ३ २ ३ १ २र३ १ २ ३ १ २ ३ १
(१६१३) ओं सनेमि त्वमस्मदा अदेवं कं चिदत्रिणम् । साह्वाँ
२ ३ २३ १ २ ३ २
इन्दो परि बाधो अप द्वयुम् ।

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1613. Drive utterly, far away from us each Godless, each voracious foe, and passion. O Resplendent God! over come and drive the false and the crooked afar. Thou art our Ancient Eternal Friend.

३२३क २र ३ १२ ३ १ २ ३ १२क
(१६१४) ओ३म् अञ्जते व्यञ्जते समञ्जते क्रतुं रिहन्ति मध्वा-
२र १ २ ३ १ ३२ ३१२ ३ २
भ्यञ्जते । सिन्धोरुच्छ्वासे पतयन्तमुक्षणं हिरण्यपावाः
३२३ १ २
पशुमप्सु गृभ्णते ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1614. For translation, please refer to the Mantra no. 564 on P. 293. Repeated in the context for emphasis.

३ २ ३ १२ ३ १ २र
(१६१५) ओं विपश्चिते पवमानाय गायत महीं न धारात्यन्धो
२ ३२ ३ १ २र ३ २३ २ ३ १
अर्षति । अहिर्न जूर्णामति सर्पति त्वचमत्यो न
२र ३ २ ३ १ २
क्रीडन्नसरद् वृषा हरिः ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1615. O devotees ! Sing to the Omniscient Purifying God, Who dispels all darkness of ignorance with the grand Vedic Speech and rains down nourishment like a mighty shower. As a serpent casts its old skin, so God removes all gloom however old it may be. He the Rainer of felicity and Destroyer of misery and sin enables his devotee to go forward like a playful horse.

३ १ २र ३ २ ३ २ ३ १२ ३
(१६१६) ओ३म् अग्रेगो राजाप्यस्तविष्यते विमानो अह्नां भुवने-
१ २ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ २ ३ १
ष्वर्पितः । हरिर्घृतस्नुःसुदृशीको अर्णवो ज्योतीरथः
३२ ३क२र
पवते राय ओक्यः ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1616. God Who is the foremost King to be approached by all and Who is the Creator of all luminaries, pervading all worlds, Destroyer of all misery, the Giver of splendour, Charming on account of His attributes, the Ocean of virtues, Whose Chariot is formed of the rays of light - i.e. Resplendent, the Lord of wealth purifies us, giving us the wealth of Wisdom.

आवश्यकटिप्पण्यः

(१६०५) (तुर्वशम्) - चतुर्वशम् चतुर्विधपुरुषार्थकामिनम् वश - कान्तौ पुरुषार्थो धर्मार्थ काम मोक्षरूपाः (यदुम्) - प्रयत्नशीलम् यती -प्रयतने अथवा यमु – उपरमे अधर्मादुपरतं संयतं च

(१६०६) (सव्यां स्फिग्यम्) - सव्यं स्तोतव्यं - रक्षितव्यमिति यावत् स्फिग्यम् । स्फिट् - हिंसायाम् हिंस्यम् (सारघेण) - सारप्रदेन, सारं जिघर्ति क्षरति इति सारघम् घृ - क्षरणदीप्त्योः

(१६०८) (ऋषिभिः) - मन्त्रद्रष्टृभिः "ऋषयो मन्त्रद्रष्टारः ऋषिर्दर्शनात् स्तोमान् ददर्शेत्यौपमन्यवः" (निरुक्त २।३।११)

(१६०६) (आर्यः दासः शेवधिपाः अरिः) - एते शब्दा क्रमशः श्रेष्ठ ब्राह्मण शूद्र वैश्य क्षत्रियवाचका अपि ग्रहीतुं शक्यन्ते शेवधिपाः—कोषरक्षकोवैश्य अरिः शत्रून् प्रतिगन्ता ऋ–गतौ इत्यस्मात् क्षत्रियः अर्यः स्वामिनि परमेश्वरे अर्य-इति ईश्वरनाम (निघ० २।२२) अर्यः- स्वामिवैश्ययोरित्यष्टाध्याय्याम् ३।१।१०३ (पवीरवि) - पविरिति वाङ्नाम (निघ० १।११) रु-शब्दे वेद-वाच उपदेष्टरि परमात्मनि

(१६१०) (घृतश्चुतम्)–दीप्ति प्रदम–घृ–क्षरण दीप्त्योः (इन्दवः)-चन्द्र-किरणवच्छान्ताः शिष्याः

(१६१२) (हरीणाम्) -मनुष्याणाम्-हरय इति मनुष्यनाम (निघ० २।३) (देवप्सरस्तमः)-दिव्यरूपवत्तमः प्सर इति रूपनाम (निघ० ३।७) (रुचे) - दीप्तये प्रीतये वा रुचिर् - दीप्तौ प्रीतौ च

(१६१३) (अत्रिणम्) – भक्षयितारम् अद्–भक्षणे विनाशयितारमित्यर्थः (सनेमि) – सनातनम् सनेमीति पुराणनाम (निघ० ३।२७) (द्वयुम्) - कुटिलम् सत्यानृतरूपिणम् ।

(१६१५) (अन्धः) - अन्धकारमज्ञानरूपम् अन्धइत्यन्ननाम निघ० २।७) ।

(१३१६) (अह्राम्) – प्रकाशकपदार्थानाम् - ओहाक् त्यागे जहाति पृथक् करोत्यन्धकारमिति तेषाम् ।

अथ सप्तदशोऽध्यायः

CHAPTER XVII

१ २ ३ १ २ ३ १ ३२ ३१ २र
(१६१७) ओं विश्वेभिरग्ने अग्निभिरिमं यज्ञमिदं वचः ।
१ २
चनो धाः सहसो यहो ॥

शुनः शेप ऋषिः । अग्निर्देवता । गायत्री छन्दः ।

1617. O God attainable with the power of Yoga and knowledge ! enable us to uphold and keep up this sacrifice, this Vedic speech and knowledge with the help of enlightened persons.

२ ३ २ २र ३ १ २ ३१२३ १ २
(१६१८) ओं यच्चिद्धि शश्वता तना देवंदेवं यजामहे ।
१ २र ३ २
त्वे इद्धूयते हविः ॥

मधुच्छन्दा ऋषिः । इन्द्रो देवता । गायत्री छन्दः ।

1618. O God, though in this non-violent sacrifice, we worship with our wealth many enlightened persons, our heart is offered to Thee and Thee only.

३ २ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २र
(१६१९) ओं प्रियो नो अस्तु विश्पतिर्होता मन्द्रो वरेण्यः ।
३ २ ३ १ २ ३ २
प्रियाः स्वग्नयो वयम् ॥

शंयुर्बार्हस्पत्य ऋषिः । अग्निर्देवता । गायत्री छन्दः ।

1619. May He the Lord of all, Giver of peace and happiness, most acceptable, be our beloved and may we with bright fire of aspiration be dear to Him.

१ २ ३ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २
(१६२०) ओ३म् इन्द्रं वो विश्वतस्परि हवामहे जनेभ्यः ।

३ १ २ ३ १ २
अस्माकमस्तु केवलः ॥

वसिष्ठ ऋषिः । इन्द्रो देवता । प्रगाथश्छन्दः ।

1620. O friends ! We worship God for the welfare of you and all other people. May He be the only object of our worship and desire.

१ २ ३ २ ३ १ २र ३ १ २
(१६२१) ओं स नो वृषन्नमुं चरुं सत्रादावन्नपा वृधि ।
३ २ ३ १ २
अस्मभ्यमप्रतिष्कुतः ॥

वामदेवऋषिः । वायुर्देवता । प्रगाथश्छन्दः ।

1621. O Giver of all gifts, Rainer of felicity ! Increase our devotional sentiment and quieten this cloud-like restless mind. Thou art irresistible for us O Lord !

१ २ ३२३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
(१६२२) ओं वृषा यूथेव वंसगः कृष्टीरियर्त्योजसा ।
१ २ ३ १ २
ईशानो अप्रतिष्कुतः ॥

रेभसूनू काश्यपावृषी । इन्द्रो देवता । गायत्री छन्दः ।

1622. As the strong bull leads on the herds, He the Rainer of happiness stirs the people with His might, the Ruler irresistible and Fulfiller of all noble desires.

१ २ ३ २ ३२उ ३ १ २
(१६२३) ओं त्वं नश्चित्र ऊत्या वसो राधांसि चोदय ।
३ २ ३ १ २र ३ १ २ ३ २ ३२ ३१ २र
अस्य रायस्त्वमग्ने रथीरसि विदा गाधं तुचे तु नः ॥

शयुर्बार्हस्पत्य ऋषिः ।अग्निर्देवता । प्रगाथश्छन्दः ।

1623. For translation, please refer to the Mantra no. 41 on P. 50 and notes on P. 52.

१२ ३१ २र ३२३ १ २र ३१२
(१६२४) ओं पर्षि तोकं तनयं पर्तृभिष्ट्वम् अदब्धैरप्रयुत्वभिः।
२३ १२३१२ ३ १२ ३ १२
अग्ने हेडांसि दैव्या युयोधि नोऽदेवानि ह्वरांसि च ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत्। समा सतो बृहती छन्दः।

1624. O God! Do Thou save our sons and grandsons wih Thy preserving indestructible powers, never negligent. Keep far from us the insult of the enlightened truthful persons and wickedness of Godless men. [Let us never insult venerable wise men.]

१ २र ३ २ ३ १ २ १ २र३ १
(१६२५) ओं किमित् ते विष्णो परिचक्षि नाम प्र यद् ववक्षे
२ ३१ १ १ २र ३१ २र ३२उ
शिपिविष्टो अस्मि। मा वर्पो अस्मदपगूह एतद्
३ १२ ३ १ ३ १ २
यदन्यरूपः समिथे बभूथ

वसिष्ठ ऋषिः। विष्णुर्देवता। त्रिष्टुप् छन्दः।

1625. O All—pervading God! What is that sacred name of Thine which, Thou proclaimest when Thou declarest 'I am all - glorious. Do not conceal Thy Radiant Form from us, nor keep it secret, since Thou art of another Form (fierce for the wicked) When we are engaged in the battle with the wicked and the evils.

१ २र ३ १ २ ३ २ ३ १ २
(१६२६) ओं प्र तत् ते अद्य शिपिविष्ट हव्यम् अर्यः शंसामि
३ १ २ ३ १ १ २ ३२३१ २ ३
वयुनानि विद्वान्। तं त्वा गृणामि तवसमतव्यान्
१२ ३ १ २र ३१
क्षयन्तमस्य रजसः पराके ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत्।

1626. O All—glorious Lord! I who am the master of my senses, being acquainted with my actions, offer my mind to Thee and glorify Thee. I am weak and Thou art Almighty, therefore I praise Thee Who art beyond all darkness of ignorance, being Omniscient.

(१६२७) ओं वषट् ते विष्णवास आ कृणोमि तन्मे जुषस्व शिपिविष्ट हव्यम्। वर्धन्तु त्वा सुष्टुतयो गिरो मे यूयं पात स्वस्तिभिः सदा नः॥

ऋष्यादयः पूर्ववत्।

1629. O All - pervading God! Unto Thee my lips cry Vashat i.e. Fulfiller of all our noble desires. Thendo Thou as All glorious accept my offering of heart and be pleased. May these my songs of eulogy extol Thee and do you always preserve us ever more with blessings O learned men.

आवश्यकटिप्पण्यः

SOME IMPORTANT NOTES AND COMMENTS

(१६१७) (सहसो यहो) - योगज्ञानबलद्वारा प्राप्तव्य सह इति बलनाम निघ० २।९) यहुः प्राप्यत आहूयत - इति यहुः (चनः) ज्ञानं सत्तत्वदर्शनात्मकम् चन इति पश्यति कर्मा (निघ० ३।११) अथवा चनः - चायते पूज्यतेऽनेति चनो ज्ञानरूपान्नम् चायृ- पूजानिशामनयोरिति धातोः चायतेरन्ने ह्रस्वश्च (उणा० असुन् प्रत्ययः।

(१६१८) (तना) - धनेन तनेति धननाम निघ० २।१०)

(१६१९) (स्वग्नयः) - सुष्ठु प्रदीप्तः अभीप्सिताग्निर्येषु ते।

(1623). Griffith has entirely misunderstood the expression

अस्माकमस्तु केवल: translating it wrongly as:- "For you from every side we call, Indra away from other men; Ours and none others' may he be." The correct translation is as given by us above. It does not at all mean that He (God) be ours and of none else, but that He may be the only object of our worship and desire. We should worship and desire Him and Him alone. The world-famous Nobel prize winner poet Rabindra Nath Tagore almost paraphrased this part of the Mantra in his well-known song "That I want Thee, only Thee, let my heart repeat without end. All other desires that distract me day and night are empty and false to the core".

Gitanjali Song 38).

(१६२१) (चरुम्) आचरणं भक्तिविधानम् इत्येकस्मिन् पक्षे (अपाव्रृधि-उपवर्धय। चरुम - मेघवच्चंचलं मनः चरुरिति मेघनाम (निघ० १।१०) अपावृधि दूरीकुरु मनसश्चांचल्य कृपया दूरी कुरु इत्युपासकस्य प्रार्थना। (अप्रतिष्कुतः) - अप्रतिस्खलितः नि० ६।१६)।

(१६२४) (हेडांसि) - अनादरान् हेड्-अनादरे (ह्वरांसि) कौटिल्यानि ह्वृ-कौटिल्ये।

(१६२५) (शिपिविष्टः) – ज्ञानप्रकाशरश्मिषु प्रविष्टः तेजोमय इत्यर्थः

(१६२६) (अर्यः) - इन्द्रिय स्वामी अर्यः स्वामिवैश्ययोः अष्टा ३।१।१।३ अर्य इति ईश्वरनाम निघ० २।२२) (अतव्यान्) निर्बलः, तव इति बलनाम (निघ ०२ ६) (रजसः) – रात्र्या अन्धकार-रूपायाः रज इतिरात्रिनाम (निघ० १।७)।

(१६२७) (वषट्) शुभकामानां पूरक वषट कृणोमि - हृदयार्पणं करोमि।

अथ द्वितीयः खण्डः

Section II.

१ २ ३ १ २ ३ २ ३ २३ १ २
(१६२८) ओं वायो शुक्रो अयामि ते मध्वो अग्रं दिविष्टिषु ।
१ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
आ याहि सोमपीतये स्पार्हो देव नियुत्वता ॥

वामदेव ऋषिः । वायुर्देवता । अनुष्टुप् छन्दः ।

1628. O Omnipresent and Omnipotent God! being pure, I offer Thee the best of knowledge when various desires arise in me. Come Thou to protect the juice of devotion, as Thou art Kind. [Kindly accept my offerings of intense love.]

१ २ ३ ३ १ २ ३ १ २
(१६२९) ओ३म् इन्द्रश्च वायवेषां सोमानां पीतिमर्हथः ।
३ १ २र ३ २उ ३ २ ३क२र
युवां हि यन्तीन्दवो निम्नमापो न सध्र्यक् ॥

ऋषिच्छन्दसी पूर्ववत् । देवते इन्द्रवायू ।

1629. O soul and God! You are worthy to drink and protect that expressed divine juice of devotion commingled with knowledge. Devotees of moon-like nature, proceed to you like waters gathering to the vale. [Devotees should acquire the knowledge of the soul and God, then only they will be able to offer true Soma juice of devotion commingled with knowledge to Soul and God, not otherwise].

२ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
(१६३०) ओं वायविन्द्रश्च शुष्मिणा सरथं शवसस्पती ।
३१ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २
नियुत्वन्ता न ऊतय आ यातं सोमपीतये ॥

ऋषिच्छन्दसी उक्ते । देवते इन्द्रवायू ।

1630. O God and Soul! both of you are mighty, dwelling together on the chariot of body and the universe,

lords and protectors of strength. Come to our succour with your powers, to accept the juice of devotion prepared by us. [Both God and soul are mighty, but while God is Almighty, the soul's power is limited, that is why it is necessary for it to worship God. God is the Lord of the chariot of the universe, while soul is the master of the chaiot of body.]

१ २ ३ १ २र ३ १ २ ३ १ २र
(१६३१) ओ३म् अध क्षपा परिष्कृतो वाजाँ अभिप्र गाहते ।
१२ ३ १ २ ३ २ ३ १ २ ३ २ ३ १ २
यदी विवस्वतो धियो हरिं हिन्वन्ति यातवे ॥

रेभसूनुकाश्यपावृषी ।

1631. O God, when Thou art worshipped by Thy devotees through contemplation and meditation, at the end of the night or in the morning, Thou endowest them with wisdom and power. This happens, if the intellects and noble deeds of men impel the Destroyer of sins to manifest Himself in their hearts.

१ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २
(१६३२) ओं तमस्य मर्जयामसि मदो य इन्द्रपातमः ।
१ २र ३ १ २३ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २
यं गाव आसभिर्दधुः पुरा नूनं च सूरयः ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत्

1632. We bring forth in pure form that essence of His (God's) Bliss, which is the best protector of the soul and which the learned active devotees quaff, sitting in their Yogic postures and uttering the Vedic hymns with their mouths.

१ २र ३ १ २ ३ २३क २र
(१६३३) ओं तं गाथया पुराण्या पुनानमभ्यनूषत ।
३ १ २ ३ १ २ ३ २ ३ २ ३ १ २
उतो कृपन्त धीतयो देवानां नाम बिभ्रतीः ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1633. The learned devotees with the ancient psalms of the Vedas, sing the Glory of God Who is purifier of all. It is by earing His name always in minds that the hands of the enlightened truthful persons become powerful to do mighty deeds.

१ २ १२ ३ १ २ ३ १
(१६३४) ओ३म् अश्वं न त्वा वारवन्तं बन्दध्या अग्निं
२र ३ १ २
नमोभिः सम्राजन्तमध्वराणाम् ॥

शुनःशेप ऋषिः । अग्निर्देवता । गायत्री छन्दः ।

1634. For translation, please refer to the mantra no. 17 on P. 40.

१ २ ३ १ २र ३ १ २ ३ १ २
(१६३५) ओं स घा नः सूनुः शवसा पृथुप्रगामा सुशेवः ।
३ २ ३ १ २
मीढ्वाँ अस्माकं बभूयात् ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

(1) 1635. May God Our Father Who pervades all with His might and Our Friend Who brings felicity and pours out His gifts like rain, be ours. [May we be always devoted to God).

(2) May our sons who are of a progresive nature on account of their might and givers of good happiness, be source of peace to us.

१ २ ३ २ ३ २ ३ १ २ ३ २
(१६३६) ओं स नो दूराच्चासाच्च नि मर्त्यादघायोः ।
३२उ ३ २ ३ १ २
पाहि सदमिद् विश्वायुः ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1636. From near and far away do Thou, the Ever lasting God, protect us from the sinful man.

१ २ ३ १२ ३ १ २र १ २
(१६३७) ओं त्वमिन्द्र प्रतूर्तिष्वभि विश्वा असि स्पृधः ।
३ १ २ ३ १ २३१२ ३ १ २ ३ २
अशस्तिहा जनिता वृत्रतूरसि त्वं तूर्य तरुष्यतः ॥

नृमेध ऋषिः । इन्द्रोदेवता । विषमा बृहती छन्दः ।

1637. O Slayer of foes of righteousness! Thou subduest in the battles all our opponents (in the form of lust, anger, greed and jealousy etc). Father art Thou, all-conquering, Destroyer of sin and ignorance. Thou art the Vanquisher.

१२ ३ १ २ ३१२ १ २उ ३ २
(१६३८) ओ३म् अनु ते शुष्मं तुरयन्तमीयतुः क्षोणी शिशुं न
३ १ २ १ २ ३ १२ ३ १ २ ३१
मातरा । विश्वास्ते स्पृधः श्नथयन्त मन्यवे वृत्रं
२ ३ १२
यदिन्द्र तूर्वसि ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् । समा सतो बृहती छन्दः ।

1638. O Lord, the earth and heaven cling close to Thy victorious might, as father and mother to their child. When thou destroyest sin and ignorance, all the hostile bands (of lust, anger, jealousy etc) shrink and faint at Thy wrath so to speak. (They all become powerless to overcome Thy true devotees.]

आवश्यकटिप्पणयः

(१६२८) (वायो) - वा गति गन्धनयोरिति धातोर्निष्पन्नः कृवापा इत्युण् (उणा० १।१) अतः सर्वगतो जगतः संचालको भगवानत्र वायुपदेन गृह्यते । (दिविष्टिषु) - दिव्यलोकैषणासु जातासु (नियुत्वान्) दयालुः नितरांयौति - मिश्रयति भक्तान् परमानन्देन सः यु - मिश्रणे ।

(१६३१) (परिष्कृतः) पूजादिभिः संस्कृतः उपासित इत्यर्थः (अधक्षपा) रात्रेरनन्तरं प्रातः कालइत्यर्थः क्षपेति रात्रिनाम निघ० १।७) (विवस्वतः) मनुष्यस्य विवस्वन्तइति मनुष्यनाम निघ० २।३)

(१६३२) (गावः) – गमनशीलाः स्तोतारः गौरिति स्तोतृनाम निघ० ३।१६) (आसभिः) आसनैः आसनेषूपविश्य ध्यायन्त इति आस्यैः अथवा अर्थान्तरे मुखैः वेद मन्त्रोच्चारणं कुर्वन्तः।

(१६३३) (धीतयः)- हस्ताः धीतय इत्यंगुलिनाम निग०२।५) अंगुल्य इति हस्ताद्युपलक्षणम् (कृपन्त) - सामर्थ्यवन्तो भवन्ति कृपु-सामर्थ्ये ।

(१६३५) (सूनुः) - ईश्वरपक्षे प्रेरकः सर्वैश्वर्यसम्पन्नः षु- प्रसवैश्वर्ययोः सुवः कित् (उणा० ३।३५) दाभाभ्यां नुः (३।३२) इतिनोरनु वृत्तिः पुत्र पक्षे सूयते उत्पद्यत इति सूनुः सूनुरिति अपत्यनाम निघ० २।२।

(१६३६) (प्रतूर्तिषु) –युद्धेषु आन्तरिकेषु कामक्रोधादिभिः सह क्रियमाणेषु (वृत्रतूः) पापाज्ञाननाशकः पाप्मा वै वृत्रः (शत० ११।१।५।७ आवरकम् अज्ञानं वृत्रम् तस्य हिंसकः तुर्वी - हिंसायाम् ।

अथ तृतीयः खण्डः

Section III

३१ २र ३ २र ३ १२
(१६३९) ओं यज्ञ इन्द्रमवर्धयद् यद् भूमिं व्यवर्तयत्।
३ १ २ ३२ ३ २
चक्राण ओपशं दिवि ॥

1639. For translation, please refer to the Mantra no. 121 on P. 87 and for notes to P. 89.

२ १२ ३ २३ १ २ ३ २
(१६४०) ओं व्य३न्तरिक्षमतिरन्मदे सोमस्य रोचना ।

२ ३ १ २र ३२
इन्द्रो यदभिनद् बलम् ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत्

1640. When the soul cleaves asunder ignorance, God is extremely pleased to see that the time of the soul's emancipation is close by.

१ २र ३१ २ २ ३३ १ २र
(१६४१) ओ३म् उद्गा आजदङ्गिरोभ्य आविष्कृण्वन् गुहा
३ २ ३१ २ ३२
सतीः । अर्वाञ्चं नुनुदे वलम् ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1641. When a true devotee casts away all the cover of ignorance, God manifests the wisdom hidden behind ignorance for the welfare of wisemen and is highly pleased with them.

१२ ३ २ ३ १ २ ३ १२
(१६४२) ओं त्यमु वः सत्रासाहं विश्वासु गीर्ष्वायतम् ॥
१ २ ३१२
आ च्यावयस्यूतये ॥

श्रुत कक्ष ऋषिः । इन्द्रो देवता । गायत्री छन्दः ।

1642. O! armed man, Thou speedest down to succour us this Ever conquering God, Him Who is drawn to all our songs.

३ १ २र ३१ २ ३ १ २र
(१६४३) ओं युध्मं सन्तमनर्वाणं सोमपामनपच्युतम् ।
१२ ३१ २
नरमवार्यक्रतुम् ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1643. Do ye extol Indra (God), Who is the snbjugator of hosts and ever - encircled with songs of praise and bring

Him here for our protection. [God is the Protector of His devotees. May we always realise His presence everywhere.]

१ २ ३२उ ३२ ३ १ १
(१६४४) ओं शिक्षा ण इन्द्र राय आ पुरु विद्वाँ ऋचीषम ।
१ २ ३ २ ३ १२
अवा नः पार्ये धने ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1644. O Omniscient God, Thou Who art worthy of our praises, givest us riches (both material and spiritual in the form of knowledge, devotion etc) in abundance. Preserve us in the excellent wealth of emancipation.

२३ १२ ३२ ३२उ ३ १२ ३१ २र
(१६४५) ओं तव त्यदिन्द्रियं बृहत् तव दक्षमुत क्रतुम ॥
१ २ ३२ ३ १२
वज्रं शिशाति धिषणा वरेण्यम ॥

गोषूक्तश्वसूक्तिनावृषी । इन्द्रो देवता । उष्णिक् छन्दः ।

1645. That lofty power and might of Thine, Thy strength, Thy Supreme Intelligence and Thy surpassing thunderbolt of justice which destroys evil, all this is subtly realised by our pure intellect.

२३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १२
(१६४६) ओं तव द्यौरिन्द्र पौंस्यं पृथिवी वर्धति श्रवः ।
२र ३ १२
त्वामापः पर्वतासश्च हिन्विरे ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

Metrical Translation :—

1346. The sky manifests Thy glory
The earth does the same.
Rivers, oceans, hills denote
Thy might, Who art not remote.

१ २र३ १ २र ३ १ २३ १ २
(१६४७) ओं त्वां विष्णुर्बृहन् क्षयो मित्रो गृणाति वरुणः ।
१ २र ३ १२ १ २
त्वां शर्द्धो मदत्यनु मारुतम् ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1647. (1) Vishnu, Brihan Ksyaya, Mitra and Varuna-all these words praise Thy different attributes and powers. Vishnu denotes that Thou art Omnipresent. Brihan Kshyaya denotes that Thou art the Great Support of all. Mitra denotes that Thou art true Friend of all righteous persons. Varuna denotes that Thou art the Best and Most acceptable Lord and Destroyer of ignorance and misery. The power of the air and the Pranas (vital breaths) as well as the learned worshippers take delight in Thee i e., it is Thou that givest power and support to all these objects.

(2) The sun, the air and the fire glorify Thee. The rest as given above.

आवश्यकटिप्पण्य:

(१६४०) (अन्तरिक्षम्) अन्तः क्षाययति वासयति सर्वमिति अन्तरिक्षम् परमेश्वरम् क्षि - निवासगत्योः ।

(१६४१) (गुहा) - गूहते संवृणोति स्वरूपमिति गुहा - हृदयदेशः गूह् - संवरणे अथवा हृदयगुहा । (अंगिरोभ्यः) ज्ञानिभ्यउपासकेभ्यः अगि - गतौ अङ्गन्ति, गच्छन्ति प्राप्नुवन्ति - जानन्तीति वा अंगिरसः उपासकाः तेभ्यः अंगेरसिः (उणा० (४।२४६) इत्यगिधातोः असि प्रत्यः अंगिरसः - प्राणादिविद्याविद इति महर्षिदयानन्दः ऋ० १।६२।२ भाष्ये सर्व विद्यासिद्धान्तविदोऽगिरस इति य० १६।५० भाष्ये) ।

(१६४२) (अनर्वाणम्) न केनापि प्रतिगतं हिंसितं वा अर्व - हिंसायाम् (सोमपाम्) सोम्यस्वभावानां भक्तानां रक्षकम् ।

(१६४४) (ऋचीषमः) ऋची-स्तुतिः तया समः तथाभूतो यथा स्तूयते वेदेषु न ततो न्यूनः सर्वथा स्तुत्यः (पार्ये धने) पालनीये परमानन्दरूपे सर्वोत्कृष्टधने ।

(१६४५) (वज्रम्) पापवर्जकं न्यायरूपवज्रम् (शिशाति) तीक्ष्णीकरोति-तीक्ष्णतयाऽनुभवतीत्यर्थः शो – तनूकरणे ।

(१६४७) (विष्णुः) आदित्यः स यः स विष्णुर्यज्ञः स यः यज्ञोऽसौ मित्र वायुः अयं वै वायुर्मित्रो योऽयं पवते (शत० ६।५।१५) वरुणः अग्निः यो वरुणः सोऽग्निः (शत० ५।२।४।१३) (मरुतः) 'प्राणा वै मरुतः' (ऐत. ३।१६) मरुत इति इति ऋत्विङ् नाम (निघ० ३।१८)

अथ चतुर्थः खण्डः

Section IV

१२ ३ १२ ३ १ २ ३१ २
(१६४८) ओं नमस्ते अग्न ओजसे गृणन्ति देव कृष्टयः ।
१२३ १ २
अमैरमित्रमर्दय ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1648. For metrical translation and notes, please refer to the verse no. 11 on P. 38 and P. 41.

१२३ ३ १२ ३ १ २ ३१ २ ३२
(१६४९) ओं कुवित् सु नो गविष्टयेऽग्ने संवेषिषो रयिम् ।
१२ ३१ २
उरुकृदुरु णस्कृधि ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1649. O Omniscient God, grant us wealth of faith, discrimination and devotion in order to acquire the Knowledge of the Vedas. Do Thou the Cause of abundance, abundantly supply us strength and make great and generous.

१ २ ३ १ २र ३ १ २
(१६५०) ओं मा नो अग्ने महाधने परा वर्ग् भारभृद् यथा ।
३२३ २ ३१ २
संवर्गं सं रयिं जय ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1650. In the great fight with our inner enemies like lust, anger, greed and pride, cast us not off, O Omniscient God, as one casts off a burden. Enable us to win back the wealth of self control and peace which has been snatched away by lust and pride etc.

१ २ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २
(१६५१) ओं समस्य मन्यवे विशो विश्वा नमन्त कृष्टयः ।
३ १ २ १ २
समुद्रायेव सिन्धवः ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1651. For translation, please refer to the Mantra no. 137 on P. 93 and for notes to P. 96.

१ २ ३२ ३ १२३ १ २ ३ १ २
(१६५२) ओं वि चिद् वृत्रस्य दोधतः शिरो बिभेद वृष्णिना
१ २ ३ १ २
वज्रेण शतपर्वणा ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1652. God strikes off the head (fierce form) of the earth - shaking ignorance with His thunderbolt of knowledge which fulfils the noble desires and which has got un-limited protective power.

२ ३ १ २ ३२उ ३ १ २
(१६५३) ओ३म् ओजस्तदस्य तित्विष उभे यत् समवर्तयत् ।
२३१२ ३ १ २
इन्द्रश्चर्मेव रोदसी ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1653. His (God's) might has been gloriously displayed and He rolls up and spreads out both heaven and earth, as men do a skin carpet. [God creates and dissolves the universe by His might.]

३२ ३ २ ३ १ २ ३ १२
(१६५४) ओं सुमन्मा वस्वी रन्ती सूनरी ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

Metrical Translation :

1654. Call him an ideal devotee of God
Who is a man of wisdom
Whose sole goal in life
Is to establish God's kingdom.
Who takes delight in Life Divine
And in the welfare of all beings
Who becomes good leader of men
And to the path af the Sovereign
All his followers brings.

१ २ ३१ २३ २ ३ १ २र ३ १
(१६५५) ओं सरूप वृषन्ना गहीमौ भद्रौ धुर्याविभि ।
२ ३ १ २र
ताविमा उप सर्पतः ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1655. Do thou of pleasing form and mighty hero, come and approach thy two splendid horses of knowledge and action. These two are coming near to us.

२र ३ १ २ ३ २ ३ १ २
(१६५६) ओं नीव शीर्षाणि मृढ्वं मध्य आपस्य तिष्ठति ।
१२ ३१ २ ३ २
शृङ्गेभिर्दशभिर्दिशन् ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1656. O learned persons ! The soul resides in the body acquiring knowledge and doing good actions with the help of ten Pranas (vital breaths) . Purify all the ten Pranas in the head and have control over them.

(2) दशभिःशृङ्गेभिः may also mean ten organs.

आवश्यकटिप्पण्यः

(१६४६) (रयिम्) धनं श्रद्धाविवेकभक्ति रूपम् ।

(१६५०) महाधने महति संग्रामे काम क्रोधादिभिः शत्रुभिः सह, महाधन इति संग्राम नाम (निघ० २।१७) (संवर्गम्) संवृक्तम आच्छिन्नम् वृज - वर्जने ।

(१६५२) (वृत्रस्य) - ज्ञानविवेकयोरावरकस्याज्ञानस्य (प्रमाणानि पृ० ३७ पृष्ठे द्रष्टव्यानि) (शतपर्वणा) - असंख्यात पालनशक्तियुक्तेन शतमिति बहुनाम (निघ० ३।१)। पॄ - पालन पूरणयोरितिधातोः पर्वशब्दसिद्धिः ।

(1654) Griffith's translation is better than Rev. Stevenson's "Let Thy intelligent, riches - conveying pleasing easy going horses come to us', (Ste.) which is "Kind-thoughted is the noble, gladdening friendly one."(Gr·)

(१६५५) (भद्रौ धुर्यौ) - कल्याणकारिणौ ज्ञानकर्मरूपावश्वौ ।

(१६५७) (आपस्य) - प्राप्तस्य देहस्य (दशभिः शृंगेभिः) - दशशृंगैः प्राणरूपैः ।

अथाष्टादशोऽध्यायः

CHAPTER XVIII

१ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ १ २
(१६५७) ओं पन्यंपन्यमित् सोतार आ धावत मद्याय । सोमं

३२३ १ २
वीराय शूराय ॥

मेधातिथिः काण्व ऋषिः । इन्द्रोदेवता । गायत्री छन्दः ।

1657. For translation, please refer to the Mantra no. 123 on P. 87 and for notes to P. 90.

१ २र ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
(१६५८) ओ३म् एह हरी ब्रह्मयुजा शग्मा वक्षतः सखायम् ।
१ २ ३ १ २र
इन्द्रं गीर्भिर्गिर्वणसम् ॥

श्रुतकक्षऋषिः इन्द्रोदेवता । गायत्री छन्दः ।

1658. The preceptor and the pupil, absorbed in meditation and bringing about happiness to all, invoke God Who is like their friend and is worshipped with sacred songs.

१ २ ३ २ ३१ २र ३ २उ ३ २ १
(१६५९) ओं पाता वृत्रहा सुतमा घा गमन्नारे अस्मत् । नि
२ ३ १ २
यमते शतमूतिः ॥

शुनःशेप ऋषिः । इन्द्रो देवता । गायत्री छन्दः ।

1659. God does protect the devotee who is like His son. He is slayer of sin and ignorance. May He Who gives a hundred aids, come to us and never stay far away from us, [May we realise His presence everywhere and at all times.] He controls the universe.

१ २ ३ १ २ ३१ २ ३ १ २
(१६६०) ओ३म् आ त्वा विशन्त्विन्दवः समुद्रमिव सिन्धवः ।
२उ ३ १ २
न त्वामिन्द्राति रिच्यते ॥

शंयुर्बार्हस्पत्य ऋषिः । इन्द्रोदेवता । गायत्री छन्दः ।

1660. Let all devotees of moon like nature enter into Thee O God, as the rivers flow into the sea. Let no other thought but of Thee, remain in meditation as naught excelleth Thee.

३ १ २ ३ १ २ ३१ २र १
(१६६१) ओं विव्यक्थ महिना वृषन् भक्षं सोमस्य जागृवे । य
२ ३ १२
इन्द्र जठरेषु ते ॥

मेधातिथिः काण्वऋषिः । इन्द्रो देवता । गायत्री छन्दः ।

1661. O Rainer of felicity, O ever Wakeful God ! by Thy might Thou acceptest the juice of devotion commingled with knowledge. This universe is within thee and Thou pervadest it. It manifests Thy glory

१ २ ३ २३ १ ३
(१६६२) ओ३म् अरं त इन्द्र कुक्षये सोमो भवतु वृत्रहन् । अरं
१ २ ३ १ २
धामभ्य इन्दवः ॥

वसिष्ट ऋषिः । इन्द्रोदेवता । प्रगाथश्छन्दः ।

1662. O God the Destroyer of all obstacles ! This world which is within Thee is enough to exhibit Thy Glory. The devotees of moonlike nature are sufficient to show Thy Greatness and splendour.

१२ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
(१६६३) ओं जराबोध तद् विविड्ढि विशेविशे यज्ञियाय ।
१ २ ३ १ २ ३ २
स्तोमं रुद्राय दृशीकम् ॥

आयुः काण्व ऋषिः । इन्द्रोदेवता । प्रगाथश्छन्दः ।

1663. O God ! Thou art Dispenser of justice, to be adored, praised and known by every one. Manifest Thyself, in the pure heart of that devotee who gloirfies Thee sincerely and earnestly.

१ २ ३१ २ ३ २ ३१२ ३ २ ३१
(१६६४) ओं स नो महाँ अनिमानो धूमकेतुः पुरुश्चन्द्रः । धिये

२र
वाजाय हिन्वतु ॥

अम्बरीष ऋषिः । पवमानः सोमो देवता । अनुष्टुप् छन्दः ।

1664. May this our God, Great, Limitless, Remover of ignorance, Excellent Giver of delight, urge us to holy thought, action and wealth (material as well as spiritual).

२ ३१ २ ३ २ ३१ २ ३ १ २
(१६६५) ओं स रेवाँ इव विश्वपतिर्दव्यः केतुः शृणोतु नः ।
३ २३ २ ३ १ २
उक्थैरग्निर्बृहद्भानुः ॥

वसिष्ठ ऋषिः । इन्द्रो देवता । प्रगाथश्छन्दः ।

1665. May the Refulgent, Omniscient and Adorable God ever well - wisher of the enlightened truthful persons, listen to our praises and prayers, as a rich lord of men listens to the requests of the poor.

१ २ ३१ २र ३१ २ १ २ २उ
(१६६६) ओं तद् वो गाय सुते सचा पुरुहूताय सत्वने । शं
३ २ ३ १ २
यद् गवे न शाकिने ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1666. For translation, please refer to the Mantra no. 115 on P. 85 and for notes to P. 89.

२ ३ २ ३१ २ ३१ २र३ १ २ २
(१६६७) ओं न घा वसुर्नियमते दानं वाजस्य गोमतः । यत्
३ २ ३२ ३ १ २
सीमुपश्रवद् गिरः ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1667. Omnipresent God withholdeth not His bounteous gift of knowledge, when He hath listened to our earnest songs of praise and prayers.

३ १ २ ३ २उ ३ १ २र ३ १ २र
(१६६८) ओं कुवित्सस्य प्र हि व्रजं गोमन्तं दस्युहा गमत् ।
१२ ३१२
शचीभिरप नो वरत् ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1668. God the Destroyer of the wicked goes (so to speak) to the place where a great learned preceptor teaches his pupils and by His wisdom destroys all ignorance. [The expression used here is poetical to show God's pleasure in spreading true knowledge, as Omnipresent Lord, He pervades all.]

आवश्यकटिप्पण्यः

(१६५८) (हरी) - गुरुशिष्यौ हरतः परमेश्वरं हृदय इति हरी हरय इति मनुष्यनाम निघ० २।३) अत्र द्विवचनमित्युपासकौ गुरुशिष्यौ गृह्येते । (शग्मा) - सुखकारकौ शग्ममितिसुखनाम निघ० ३।६)

(१६६०) (इन्दवः) - चन्द्र इवार्द्र स्वभावा इति दयानन्दर्षिः य० १८।५३ भाष्ये ।

(१६६१) (जठरेषु) - उदरेऽभ्यन्तरे इत्यर्थः ।

(१६६२) (सोमः) - उत्पन्नं जगत् षूङ् - प्राणिगर्भविमोचने अथवा सु-प्रसवैश्वर्ययोः सोमः सूयन्ते यस्मिन् स संसार इति दयानन्दर्षिः ऋ०३-४७-३ भाष्ये (इन्दवः) चन्द्रवत्प्रकाशमानाः शीतलस्वभावाश्च भक्ताः । (धामभ्यः) - तेजोभ्यः ।

(१६६३) (रुद्राय) - स्तोत्रे भक्ताय रुद्र इति स्तोतृनाम निघ० ३।१६) रु - शब्दे रा - दाने स्तुति शब्दं ददातीति सः ।

(१६६४) (धूमकेतुः) - धुनोति कम्पयत्यज्ञानमिति धूमः ज्ञानम् कितीसंज्ञाने सर्वाज्ञाननिवर्तकज्ञानः परमेश्वरः (पुरुश्चन्द्रः) - पृ - पालनपूरणयोः चदि - आह्लादे अत्र आह्लादकः परमात्मा ।

(१६६५) (केतुः) - सर्वज्ञः किती संज्ञाने इति धातोर्निष्पन्नः अथवा चायः की उणा० १०७४) तुप्रत्ययोऽनुवृत्तः चायृ - पूजा निशामनयोः (देव्यः) -देवानां हितः, सत्य संहिता वै देवाः ऐत० १।६) विद्वांसो हि देवाः ।। (शत० ३।७ ३।१०)

(१६६७) (वसुः) - वसति सर्वत्रेति वसुः - सर्वव्यापकः

(१६६८) (कुवित्सस्य) – कु–कुत्सितम्विद् – ज्ञानम् तत् स्यति नाशयतीति कुवित्सः महाविज्ञानाचार्यः षो – अन्तकर्मणि (व्रजम्)–व्रजन्ति विद्यार्थिनो यत्र तं विद्यालयम् (गोमंतम्) – विद्यावन्तम् ज्ञानरश्मिसम्पन्नम् । (शचीभिः) – प्रज्ञाभिर्वेद द्वारा प्रदत्ताभिः शचीतिप्रज्ञानाम (निघ० ३.६)

अथ द्वितीयः खण्डः

Section II

३२उ ३ १ २ ३ १ २र ३ २
(१६६९) ओ३म् इदं विष्णुर्वि चक्रमे त्रेधा नि दधे पदम् ।
१ २ ३ २
समूढमस्य पांसुले ॥

मेधातिथिः काण्वऋषिः विष्णुर्देवता । गायत्री छन्दः ।

1669. The Omnipresent God is moving everywhere in the universe. He has established His powers on the three planes - earth, interspace and radiant regions. His power pervades every action of dust and atom on earth.

१ २ ३ १ २र३ १ २ ३ १ २र
(१६७०) ओं त्रीणि पदा वि चक्रमे विष्णुर्गोपा अदाभ्यः ।
२३ ३ १ २
अतो धर्माणि धारयन् ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत्।

1670. Omnipresent God Who is the Preserver and Indomitable made three worlds, the earth, the middle regions and

the sky and thenceforth He is establishing High decrees.

२ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ २
(१६७१) ओं विष्णोः कर्माणि पश्यत यतो व्रतानि पस्पशे ।
१ २ ३ २ ३ १ २
इन्द्रस्य युज्यः सखा ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

Metrical Translation:—

1671. Look at the works of God
From which man can learn his duties
Soul's true Friend is the Lord
Who is Maker of all beauties.

१ २र ३२ ३ १ २र ३१२
(१६७२) ओं तद् विष्णोः परमं पदं सदा पश्यन्ति सूरयः ।
३२३ २ ३ १ २
दिवीव चक्षुराततम् ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

Metrical Translation:—

1672. Wise men in their inner self
See All - pervading God
And they never cry.
They see Him clearly as the sun
Shining in the sky.

१ २र ३ १२ ३ २ ३ १ २
(१६७३) ओं तद् विप्रासो विपन्यवो जागृवांसः समिन्धते ।
२ ३ १ ३२ ३२
विष्णोर्यत् परमं पदम् ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

Metrical Translation :

1673. Full of true devotion
Wise men of noble deeds
Realise All - pervading God
And the Omnipotent Lord
Ever wakeful and alert
They never anyone hurt.

१ २ ३ १ २ ३ २ ३ १ २ ३२
(१६७४) ओं अतो देवा अवन्तु नो यतो विष्णुर्विचक्रमे ।
३ २उ ३ १ २
पृथिव्या अधि सानवि ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1674. Just as the Omnipresent God creates and sustains the universe, so should learned men of absolutely truthful nature take us to the highest stage of salvation on the earth.

१ २र ३ १ २३ २उ ३ १ २र
(१६७५) ओं मो षु त्वा वाघतश्च नारे अस्मन् नि रीरमन् ।
३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३२ ३ १ २र
आरात्ताद् वा सधमादं न आ गहीह वा सन्नुप
श्रुधि ॥

वसिष्ठऋषिः । इन्द्रोदेवता । प्रगाथश्छन्दः ।

1675. Let not the wise keep us away from Thee, giving us true knowledge. If Thou art far away from us owing to our ignorance, come and dwell within our hearts O God, delighting our assembly and listening to our prayers.

[Truly wise men never keep people away from God, but some times so called wise men mislead others, hence the necessity of being alert from such persons who are proud of their learning and intelligence.]

३१ २र ३ १२ ३ २३ ३ २ ३ २उ ३
(१६७६) ओ३म् इमे हि ते ब्रह्मकृतः सु ते सचा मधौ न मक्ष
१ २ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ २३ २३ २८
आसते । इन्द्रे कामं जरितारो वसूयवो रथे न
३ १ २
पादमा दधुः ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् । समा सतो बृहती छन्दः ।

1676. O God ; Here like flies on honey, those who are the singers of Thy secred hymns and doers of the noble deeds sanctioned by the Vedas, sit in contemplation upon Thee. The worshippers who are desirous of wealth of wisdom, rest for the object of their desire with confidence on Thee as a man puts his foot on a chariot.

१ २ ३ १ २ ३ १ २र ३२
(१६७७) ओ३म् अस्तावि मन्म पूर्व्यं ब्रह्मेन्द्राय वोचत । पूर्वी-
३ १ २ ३ १ २ ३२३ १ २
ऋतस्य बृहतीरनूषत स्तोतुर्मेधा असृक्षत ॥

आयुः नाण्व ऋषिः । इन्द्रो देवता । प्रगाथश्छन्दः ।

1677. It is God alone who is worthy of worship, therefore do ye chant the ancient solemn words of the Veda which are to be pondered over again and again. Sing the pristine great psalms of the Vedas, which procure intellectual endowment for the singer.

२उ ३ १ २ ३ १ २ ३ २ ३२उ ३ १ २
(१६७८) ओं समिन्द्रो रायो बृहतीरधूनुत सं क्षोणी समु सूर्यम् ।
२ ३ २ ३ १ २ ३ १ २उ ३ २ ३ १ २
सं शुक्रासः शुचयः सं गवाशिरः सोमा इन्द्रमम-
न्दिषुः ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् । समा सतो बृहती छन्दः ।

1678. God rains down upon us abundance of wealth of

wisdom. He has created the earth and the sun. He makes us also glorious as the sun. Therefore pure, virile brightly shining and admirers of those who are devoted to God, such devotees always try to please God by their noble conduct.

१ २३ १ २ ३ १ २र १र
(१६७९) ओ३म् इन्द्राय सोम पातवे वृत्रघ्ने परि षिच्यसे । नरे
३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
च दक्षिणावते वीराय सदनासदे ॥

अम्बरीषः । पवमानः सोमोदेवता । अनुष्टुप् छन्दः ।

1679. O Juice of knowledge combined with devotion! Thou art poured to drink for the soul that is a destroyer of sin, for the gift-giving man who is a hero and sits in his seat at non-violent sacrifices.

१ २ ३ १ २ ३ २ ३१ २ ३ १२ ३ २ ३
(१६८०) ओं तं सखायः पुरूरुचं वयं यूयं च सूरयः । अश्याम
१ २ ३२३ १ २
वाजगन्ध्यं सनेम वाजपस्त्यम् ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1680. Do ye, O my learned friends, along with us, attain this Most Resplendent God and gain Him who is full of the fragrance of knowledge and Whose home is strength [Who is Almighty Support of the universe.]

२३ १ २३१ २र ३ १ २ ३ १२
(१६८१) ओ३म् परि त्यं हर्यतं हरिं बभ्रुं पुनन्ति वारेण ।
२ ३ ३ ३ २उ ३ १२ ३१ २र
यो देवान् विश्वाँ इत् परि मदेन सह गच्छति ॥

अम्बरीषऋषिः । पवमानः सोमोदेवता । अनुष्टुप् छन्दः ।

1681. Devotees worship that God Who is to be desired by all, Who is the Nourisher and Support of the world, by driving away all evils. He on account of His own Bliss, goes to all enlightened persons, filling them also with that

rapturous joy [God is attained or realised by enlightened persons in their pure heart].

१ २र ३ १ २र ३ १
(१६८२) ओं कस्तमिन्द्र त्वा वसवा मर्त्यो दधर्षति। श्रद्धा हि
२र ३ १ २ ३ १ ३ १ २र
ते मघवन् पार्ये दिवि वाजी वाजं सिषासति॥

ऋष्यादयः पूर्ववत्।

1681. For translation, please refer to the mantra no. 280 on P. 153 and for notes to P. 135.

३ १ २ ३ १ २ ३ १ २र ३ १
(१६८३) ओ३म् मघोनः स्म वृत्रहत्येषु चोदय ये ददति प्रिया
२र २३ १ २ ३ २ ३ १ २
वसु। तव प्रणीती हर्यश्व सूरिभिर्विश्वा तरेम
३ २
दुरिता॥

ऋषिदेवते पूर्ववत्। समा सतो बृहती छन्दः।

1683. O God, Possessor of riches, on them who give in charity even their dear wealth, urge to fight with evils or sinful acts. O Lord of charming power, with the help of the Vedas revealed by Thee and the learned, people escape from all difficulties.

आवश्यकटिप्पण्यः

(१६६६) (विष्णुः) -- सर्वव्यापकः विष्लृ- व्याप्तौ वेवेष्टि सर्वं जगदिति विष्णुः सर्वव्यापकः परमेश्वरः। (पदम्) - पद्यते ज्ञायते प्राप्यते वा पदंशक्तिरूपम् पद् - गतौ अस्य मन्त्रस्य भाष्ये सायणाचार्यस्य वामनावतार - कल्पना नितान्तमसंगता निरुक्तव्याख्याविरुद्धत्वाच्च सर्वथाप्यमान्या।

(१६७३) (विपन्यवः) - विशेषेण स्तुतिकर्तारो भक्ताः विपूर्वकात् पन - व्यवहारे स्तुतौ चेतिधातोः।

(१६७५) वाघतः - वाघत इति मेधाविनाम (निघ० ३. १५)।

(१६७६) ब्रह्मकृतः – परमेश्वरध्यानकर्तारः अथवा वैदिककर्मकर्तारः ब्रह्माणि कर्माणीति निरुक्ते १२--३ यास्काचार्यः "याग्मथर्वा मनुष्पिता--तस्मिन् ब्रह्माणि पूर्वथा" (ऋ०१। ८०। १६) मन्त्र व्याख्यायाम् ।

(१६७७) (मन्म)--मननीयम् मन - ज्ञाने मन्मभिः मननीयैः स्तोमैरिति यास्काचार्यो निरुक्ते १०।१।६ ।

(१६७८) (क्षोणी)--भूमिम् क्षोणीतिपृथिवीनाम (निघ० १।१) (गवाशिरः)- गवाम् - परमेश्वरं प्रतिगच्छतां जनानाम् आशिरः - प्रशंसा वच- नानि येषां ते उपासकाः ।

(१६७९) वृत्रघ्ने इन्द्राय - पापहन्त्रे जीवात्मने "पाप्मा वैवृत्रः ।" (शत० ११।१।५।७, १३।४।१।१३)

(१६८०) (वाजपस्त्यम्) -- बलगृहं सर्वशक्तिमत् इत्यर्थः वाज इति बलनाम (निघ० २।९) पस्त्यम् इति गृहनाम (निघ० ३।४)

तृतीयः खण्डः

Section III

(१६८४) ओ३म् एदु मधोर्मदिन्तरं सिञ्चाध्वर्यो अन्धसः ।
एवा हि वीर स्तवते सदावृधः ।

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1684. For translation, please refer to the mantra no. 385 on P. 210 and for notes to P. 212.

(१६८५) ओ३म् इन्द्र स्थातर्हरीणां न किष्टे पूर्व्यस्तुतिम् ।

१२ ३ १ २ ३ २ ३ १ २
उदानंश शवसा न भन्दना ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1685. O God, Establisher of men and ever dwelling in them as well as other creatures! praise such as Thine, pre-eninent, none by his power or by his goodness can attain. [God as Dispenser of justice, establishes men in proper order according to their actions].

२ ३ १ २ ३ २ ३ १२ ३ १२
(१६८६) ओं तं वो वाजानां पतिमहूमहि श्रवस्यवः ।
१ २ ३ १ २ ३१ २
अप्रायुभिर्यज्ञेभिर्वावृधेन्यम् ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1686. We seeking wisdom, invoke this God for your welfare Who is the Lord of wealth and power and Who can be pleased with noble deeds performed by men, not inattentive to their duties.

१ २ ३क २र ३ १ २ ३१२ ३१ २
(१६८७) ओं तं गूर्द्धया स्वर्णरं देवासो देवमरतिं दधन्विरे ।
३ २ ३१ २
देवत्रा हव्यमूहिषे ॥

सोभरिः काण्व ऋषिः । अग्निर्देवता । काकुभः प्रगाथ छन्दः ।

1687. For translation, please refer to the Mantra no. 109 on P. 82 and for notes to P. 84.

१ २ ३ १ २ ३ १ २
(१६८८) ओं विभूतरातिं विप्र चित्रशोचिषम् अग्निमीडिष्व
३ १ २ ३१ २र ३ १ २ ३ १२
यन्तुरम् । अस्य मेधस्य सोम्यस्य सोभरे प्रेम-
३२ ३ १ २
ध्वराय पूर्व्यम् ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् । समा सतो बृहती छन्दः ।

1688. Do thou O wise devout chanter, praise the Supreme Leader (God) Who is the Liberal Giver of wealth, wonderfully Resplendent, Eternal and Controller of this sacrifice in the form of the universe. Do thou glorify Him for the non - violent noble deed.

१ २ ३ १ २र ३१ २र ३ १ २
(१६८६) ओ३म् आ सोम स्वानो अद्रिभिस्तिरो वाराण्यव्यया ।
२ ३ २ ३२ ३क२र ३ २३ २ ३ १२
जनो न पुरि चम्वोर्विशद्धरिः सदो वनेषु दध्रिषे ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1689. For translation, please refer to the mantra no. 513 on P. 265 and for notes to P. 269.

१ २ ३ १ २र ३क२र ३ २उ ३१
(१६९०) ओं स मामृजे तिरो अण्वानि मेष्यो मीढ्वांत्सप्तिर्न
२ ३ २ ३ २ ३ १ २ ३ २ ३ २ ३
वाजयुः । अनुमाद्यः पवमानो मनीषिभिः सोमो
१ २ ३ १ २
विप्रेभिऋक्वभिः ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1690. A devotee of calm nature, desirous of knowledge and power, energetic like the high spirited horse, having attained the knowledge of the subtlest things, becomes rainer of happiness and perfectly pure. He becomes the joy of sages and of holy bards as trained by the wise and then purifies all.

३ १ २ ३ १ २र ३२ १ २
(१६९१) ओं वयमेनमिदा ह्योऽपीमेह वज्रिणम् । तस्मा उ
३ १ २र ३२ ३ २ ३२ २ ३२
अद्य सवने सुतं भरा नूनं भूषत श्रुते ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1691. For translation, please refer to the mantra no. 272 and for notes to P. 150.

१ २ ३ १ २ ३ २ ३२ ३ १२
(१६९२) ओं वृकश्चिदस्य वारण उरामथिरा वयुनेषु भूषति ।
२उ ३ १ २ ३ २उ ३२ ३ २ ३ १ २ ३ २
सेमं न स्तोमं जुजुषाण आ गहीन्द्र प्र चित्रयाधिया ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1692. O Soul and God! your great powers and knowledge are together in the heart.

Even a thief and a man of ferocious nature like the wolf, becomes honest and righteous, when he adorns himself with true knowledge. He becomes the remover of all obstacles and follows the path of God's decrees, taking God as the object of worship. So graciously accepting O God! this our praise, with the gift of wondrous wisdom come forth to us. [Be manifest in our hearts endowing us with wisdom.]

१ २ ३ १ ३२३ ३ १२
(१६९३) ओ३म् इन्द्राग्नी रोचना दिवः परि वाजेषु भूषथः ।
१ २ ३ २३क२र
तद् वां चेति प्रवीर्यम् ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1693. O Soul and God! you are illuminators of the light of knowledge. You appear glorious in knowledge and power. Your might is there peculiarly conspicuous.

१ २ ३ १ २ ३ २र३ १ २ ३१२
(१६९४) ओ३म् इन्द्राग्नी अपसस्पर्युप प्र यन्ति धीतयः ।
३ १ २ ३ २क १ २
ऋतस्य पथ्या३ अनु ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1694. For translation and notes, please refer to the mantra no. 1577.

१ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
(१६९५) ओ३म् इन्द्राग्नी तविषाणि वां सधस्थानि प्रयांसि च ।

३२३ १२ ३२
युवोरप्तूर्यं हितम् ॥

ऋष्यादय: पूर्ववत् ।

1695. For translation and notes, please refer to the mantra no. 1587.

१ २ ३२३ ३ १२३ १ २र
(१६९६) ओं क ईं वेद सुते सचा पिबन्तं कद्द वयो दधे ।
३१ २र ३ १ २र ३ १ ३ १ २
अयं य: पुरो विभिनत्त्योजसा मन्दान: शिप्र्यन्धस: ॥

ऋष्यादय: पूर्ववत् ।

1696. For translation, please refer to the mantra no. 297 on P. 162 and for notes to P. 165.

३ २ ३ २ २र३ १ २३२ ३१२ १
(१६९७) ओं दाना मृगो न वारण: पुरुत्रा चरथं दधे । न
२ ३ १ २३२ ३ १ २ ३१२ ३ १ २
किष्ट्वा नि यमदा सुते गमो महाँश्चरस्योजसा ॥

ऋष्यादय: पूर्ववत् ।

1697. As a wild elephant rushes on this away and that way and drops a fragrant juice from its temples, so does a liberated soul move freely everywhere. No one O mighty liberated soul ! can restrain thee, and when thou hast drunk the expressed juice of devotion mingled with knowledge, thou movest everywhere freely by thy might.

२ ३१ २र ३१ २र ३ १ २
(१६९८) ओं य उग्र: सन्ननिष्टृत: स्थिरो रणाय संस्कृत: ।
२ ३ २ ३ १ २ ३ २ ३२३ १ २ ३ १ २
यदि स्तोतुर्मघवा शृणवद्धवं नेन्द्रो योषत्यागमत् ॥

ऋष्यादय: पूर्ववत्

1698. When God Who is terrible for the wicked, the mighty one, never to be overcome, Immutable, always giving

us knowledge (through the Vedas and the conscience) the Possessor of all wealth, listens to the invocation of the chanter. He never harms him, but manifests Himself in his pure heart.

आवश्यकटिप्पण्यः
SOME IMPORTANT NOTES AND COMMENTS

(१६८५) (हरीणाम) – मनुष्याणाम् हरय इति मनुष्यनाम (निघ० २।३) (भन्दना) -- कल्याणेन श्रेष्ठतया ना भदि - कल्याणे सुखे च

(१६८६) (यज्ञैः) -- शुभकर्मभिर्देवपूजासंगतिकरणदानरूपैः यज-देव पूजा संगति करण दानेषु (अप्रायुभिः) – प्रमादरहितैः स्थिर-वृत्तिभिर्वा आयवः–मनुष्याः (निघ० २। ३) प्रायवः प्रकर्षेण यन्तीति प्रायवः–चंचलमनुष्याः अप्रायवः – अचंचलाः स्थिर वृत्तयो वा मनुष्यास्तादृशैः सम्पादितैः ।

(१६८८) (सोभरे) – सुष्टु भरति सर्वमिति सुभरः परमात्मा तस्मिन् भक्तिरस्य स सोभरिः उपासकः (मेधस्य सोम्यस्य) – जगद्रूपस्य यज्ञस्य षू–प्रसवैश्वर्ययोः सूयते इति सोमः संसारः मेधस्य–यज्ञस्य मेध इति यज्ञनाम (निघ० ३। १७)

(1691) It is absurd on the part of Rev. Stevenson to translate the first part of the Mantra as "We give the liquor to the holder of the thunder - bolt." We have already pointed out the absurdity of such erroneous pre - conceived notions of some of the Western translators, hence we need not dwell up on it here again. There is no word in the original for the liquor.

(१६६२) (वृकः) – स्तेनः वृक इतिस्तेननाम (निघ० ३।२४) अथवा वृक-वत् क्रूरस्वभावः । (उरामथिः)–आच्छादकानां विघ्नानां बाधानां मथिता पीडयिता नाशको वा सज्जनः ।

(१६६३) इन्द्रः - आत्मा (प्रमाणानि १६१ पृष्ठे द्रष्टव्यानि) (अग्निः)--

अग्रणीः सर्वनेता सर्वज्ञः परमेश्वरः अगि - गतौ ज्ञानस्वरूपः (दिवः) - प्रकाशस्य ज्ञानरूपस्य दिवु धातोरनेकार्थेषु अत्र ज्ञानार्थग्रहणम् ।

(१६६८) (अनिष्टृतः) - अहिंसितः केनापि स्तृ - हिंसायाम् (योषति) - हिनस्ति यूष - हिंसायामिति धातोः ।

चतुर्थः खण्डः

Section IV

१२ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
(१६९९) ओं पवमाना असृक्षत सोमाः शुक्रास इन्दवः ।
३ १ २र ३ १ २
अभि विश्वानि काव्या ॥

निध्रुविः काश्यप ऋषिः । पवमानः सोमो देवता । गायत्री छन्दः ।

1699. Devotees who are of peaceful and loving nature, brilliant, full of the wealth of devotion and discrimination and punifiers, prepare all noble poems or songs in praise of the Almighty.

१२ ३ २उ ३ १ २
(१७००) ओं पवमानो दिवस्पर्यन्तरिक्षादसृक्षत ।
३ २उ ३ १ २
पृथिव्या अधि सानवि ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1700. The wise devotees purifying all, rise above the earth, the middle regions and the heaven and get emancipation. [They move freely everywhere as emancipated souls.]

१ २ ३ १२ ३ १ २ ३ १ २
(१७०१) ओं पवमानास आशवः शुभ्रा असृग्रमिन्दवः ।
२ ३ ३ २३ १ २
घ्नन्तो विश्वा अप द्विषः ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1701. Devotees destroying all ideas of animosity and purifying all, possessing the wealth of wisdom are made the brilliant enjoyers of the bliss of God.

३ १ २३१ २ ३ २ ३ १ २
(१७०२) ओं तोशा वृत्रहणा हुवे सजित्वानापराजिता ।
३ २ २३१ २
इन्द्राग्नी वाजसातमा ॥

विश्वामित्र ऋषिः । इन्द्राग्नी देवता । गायत्री छन्दः ।

1702. I invoke the soul and God, the beaters down of our internal foes and destroyers of sin and ignorance, joint victors (so to speak, because it is with the help of God that soul can overcome all evils) or all - victorious, invincible and bestowers of knowledge and power.

१ २ ३ १ २ ३ १ २३ १२
(१७०३) ओं प्र वामर्चन्त्युक्थिनो नीथाविदो जरितारः ।
१ २ ३ २३ १२
इन्द्राग्नी इष आ वृणे ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1703. For translation and notes, please refer to the mantra no. 1575.

१ २ ३ १ २र ३१२
(१७०४) ओं इम इन्द्राग्नी नवतिं पुरो दासपत्नीरधूनुतम् ॥
३ १ २र३ १२
साकमेकेन कर्मणा ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1704. O soul and God ! Ye shake together with one mighty deed (of Yoga Samādhi) the ninety forts surrounded by destructive forces. By 90 forts are probably meant 10 Pranas, 10 senses of perception and action, 6 Rasas and 4 internal senses (antath karanas) divided into Satva, rajas and tamas standing for light, passion and inertia.

(2) God and soul, shake by one mighty deed (of Yoga Samadhi) the attitude of mind dominated by lust, anger and pride etc. According to Shri Pandit Jaya Deva ji Vidya Martanda minety forts are like this. There are 10 organs. ıaking into consideration their differences with respect to Satva, Rajas and Tamas make them 30, which become 90 with reference to three koshas (sheaths) अन्नमय, प्राणमय, मनोमय. Deeper research is still required to understand properly and exactly the import of the numeral 90 used in the text here.

१ २ ३ १ २ ३ १ २
(१७०५) ओ३म् उप त्वा रण्वसंदृशं प्रयस्वन्तः सहस्कृत ।
१ २ ३ २ ३ १ २
अग्ने ससृज्महे गिरः ॥

भरद्वाज ऋषिः । अग्निर्देवता । गायत्री छन्दः ।

1705. O God realised by us in our hearts, we possessing the food of knowledge which satisfies us pour forth our songs to Thee Whose sight (realisation) is lovely.

१ २ ३ १ २ ३ २ ३१ २३ ३ २ ३२
(१७०६) ओ३म् उप च्छायामिव घृणेरगन्म शर्म ते वयम् ।
२३ १२
अग्ने हिरण्यसंदृशः ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1706. To Thee for shelter do we come O Resplendent God ! as a traveller seeks the shade. Thy vision (realisaiion) is beneficial and lovely.

२ ३१ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २र
(१७०७) ओं य उग्र इव शर्यहा तिग्मश‍ृङ्गो न वंसगः ।
२ ३ १ २ ३ १ २
अग्ने पुरो रुरोजिथ ॥

ऋषिदेवते पूर्ववत् ।

1707. Mighty as one who slays the shafts or like a bull with sharpened horn O Omniscient Supreme Leader! Thou breakest down the forts of the bodies by The shafts of knowledge and leadest us to emancipation.

३ १ २ ३२३१ २ १ २३ १ २
(१७०८) ओ३म् ऋतावानं वैश्वानरमृतस्य ज्योतिषस्पतिम् ।
१ २ ३१ २
अजस्रं घर्ममीमहे ॥

ऋषिदेवते पूर्ववत् ।

1708. We desire the presence of the Omniscient Friend of all, the Lord of the light of the Vedas, the Indestructible Brilliant God and pray to Him to give us eternal glow.

२ ३१ २ ३ २ ३२३क २र ३२
(१७०९) ओं य इदं प्रतिपप्रथे यज्ञस्य स्वरुत्तिरन् ।
३ १ २र ३ २
ऋतूनुत्सृजते वशी ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1709. God Who furthering the light of Law and giving happiness as a result of noble deeds, has made this world, as Controller of the universe manifests these different seasons.

३ २ ३२३ १ २३ १ २ ३२ ३ १ २
(१७१०) ओ३म् अग्निः प्रियेषु धामसु कामो भूतस्य भव्यस्य ।
३२३ २ १२
सम्राडेको विराजति ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1710. God Who is One and the First cause and Source of Love or desire of what is and what shall be, shines forth as Supreme Lord in all the worlds which are dear to men. [God is loved by all good persons of the world and worshipped as Love. He is One and One only].

Here ends Cnapter XVIII

आवश्यकटिप्पण्यः

(१६९९) (इन्दवः) – इदि - परमैश्वर्ये भक्तिविवेकैश्वर्यसम्पन्नाः अथवा चन्द्रवत् आर्द्र स्वभावाः इन्दुः - ऐश्वर्ययुक्तः ऋ० २।२२।३ भाष्ये इन्दुः - सुस्नेह युक्तः य० १६ ६५ इन्दुः- चन्द्र इवार्द्र स्व-भावः य० १८।५३ इन्दोः– सोमगुणसम्पन्नस्या य० ८।६ भाष्ये दयानन्दर्षिः । उन्दी–क्लेदने उन्देरिच्चादेः (उणा० १।१२) इत्यु प्रत्ययः आदेरिकारादेशश्च ।

(१७००) (सानु) - षण - संभक्तौ अथवा षणु - दाने इति धातुभ्यां सानु शब्दो निष्पद्यते दृसनिजनिचरिचटि रहिभ्यो ञुण्(उणा० १।३) इतिञुण् प्रत्ययः ।

(१७०१) (आशवः) – परमानन्दभोक्तारः अश - भोजने इति धातोः औणादिक उण् १।१ ।

(१७०२) (तोशा) तोशौ तोशतिर्वधकर्मा (निघ० २।१६) अत्राभ्यन्तरकाम-क्रोधादि शत्रु नाशकौ ।

(१७०५) (प्रयस्वन्तः) - ज्ञानान्नवन्तः प्रय इत्यन्नाम निघ० २।७) प्रीञ् - तर्पण इति धातोः ।

(१७०६) (घृणेः) - दीप्यमानस्य घृ - क्षरणदीप्त्योः घृणिरिति ज्वलतो नाम (निघ० १।७) (हिरण्यसंदृशः) - हिरण्यं हितरमणं सम्यग् दर्शनं यस्य सः हिरण्यसन्दृक् तस्य ।

(१७०७) (शर्यहा) - शर्यैः अंगुलिभिरेव हन्ति दुष्टान् महादुष्टानपि स शर्यहा अपरिश्रमेणैव दुर्जनसंघात घातकः शर्य इत्यंगुलिनाम निघ० २।५ ५)

(१७०८) (ऋतावानम्) - ऋतं ज्ञानं तद्वन्तम ऋ – गति प्रापणयोरिति धातोः (ऋतस्य) - सत्यमयस्य वेदस्य ऋतमितिसत्यनाम निघ० ३।१०)

(१७०६) (यज्ञस्य) - श्रेष्ठकर्मणां समूहस्य यज्ञो वै श्रेष्ठतमं कर्म (शत० १।७।१।५)

(१७१०) (धामसु) - लोकेषु धामानि त्रयाणि भवन्ति स्थानानि नामानि जन्मानि चेति निरुक्ते ६।३।२७)।

अथैकोनविंशोऽध्यायः

CHAPTER XIX

३ २ ३ २३ १ २ ३ १ २ ३ २ ३
(१७११) ओ३म् अग्निः प्रत्नेन जन्मना शुम्भानस्तन्वां३स्वाम्।
३ १ २र
कविर्विप्रेण वावृधे ॥

विरुपश्चाङ्गिरस ऋषिः। अग्निर्देवता। गायत्री छन्दः।

1711 A wise leader adorning his own person with pure character as a result of his actions done in the previous birth, becoming a poet grows more and more spiritually by the Grace of the Omniscient God.

३ १ २र ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
(१७१२) ओ३म् ऊर्जो नपातमा हुवेऽग्निं पावकशोचिषम्।
३ २ ३ १ २ ३२
अस्मिन् यज्ञे स्वध्वरे ॥

अवत्सारः काश्यप ऋषिः। अग्निर्देवता। गायत्री छन्दः।

1712. I call upon a wise leader who does not allow his spiritual power to be wasted and whose glow (of knowledge) is bright and pure, to be present in this non-violent and indestructible well ordered sacrifice.

१ २ ३ १ २र ३ १ २ ३ १ २
(१७१३) ओं स नो मित्रमहस्त्वमग्ने शुक्रेण शोचिषा।
३ १ २र ३१ २
देवैरा सत्सि बर्हिषि ॥

विश्वामित्र ऋषिः। अग्निर्देवता। गायत्री छन्दः।

1713. So O wise leader, worthy of all honour from thy friends, with thy radiant splendour seat thyself along with other enlightened truthful persons in this sacred grass or or a seat made ef the grass.

२ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
(१७१४) ओ३म उत्ते शुष्मासो अस्थू रक्षो भिन्दन्तो अद्रिवः।
३ २ ३ १ २३ १ २
नुदस्व याः परिस्पृधः ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

(1) O hero of inviolable nature ! thy powers rending the wicked, have raised themselves; drive off the foes who compass us.

(2) O God, worthy of reverence, Thy powers reign supreme, eliminating obstacles. Thou humiliatest the wicked who entertain rivalry unto Thee.

३ १ २ ३ १ २र ३ १ २र ३२
(१७१५) ओ३म अया निजघ्निरोजसा रथसङ्गे धने हिते ।
२ ३ १ २ ३ २
स्तवा अबिभ्युषा हृदा ॥

गोतम ऋषिः । इन्द्रोदेवता । प्रगाथश्छन्दः ।

1715. O God ! Thou by Thy might art the Destroyer of foes (internal) so that I praise Thee with a fearless loving heart, for the acquirement of beneficial wealth of wisdom along with the band of noble devotees,

१ २ ३ २ ३ २र ३ १२ ३क२र
(१७१६) ओ३म अस्य व्रतानि नाधृषे पवमानस्य दूढ्या ।
३२ २र ३ १ २
रुज यस्त्वा पृतन्यति ॥

वामदेव ऋषिः । पवमानो देवता । गायत्री छन्दः ।

1716. None, no evil-minded, may assail the holy laws of this God, the Purifier. Do Thou break to pieces those that fight against Thee i.e. transgress Thy laws and commit sins.

१ २ ३ २ ३ १२ ३१२ ३ १ २
(१७१७) ओं तं हिन्वन्ति मदच्युतं हरिं नदीषु वाजिनम् ।
२ ३ १ २ ३ २
इन्दुमिन्द्राय मत्सरम् ॥

प्रकण्व ऋषिः । पवमानः सोमो देवता गायत्री छन्दः ।

1717. The wise devotees attain God Who is Joy-distilling, might-conferring among the subjects, Destroyer of sin and misery and Bringer of delight for the soul.

२ ३ १ २ ३ १२ ३ २ ३१ २
(१७१८) ओ३म् आ मन्द्रैरिन्द्र हरिभिर्याहि मयूररोमभिः ।
२ ३ १ ३ १ २३२उ ३ २उ ३ १ २३ १
मा त्वा के चिन्न येमुरिन्न पाशिनोऽति धन्वेव ताँ
२
इहि ॥

गोतमऋषिः । इन्द्रो देवता । उष्णिक् छन्दः ।

1718. For translation, please refer to the mantra no. 246 on P. 137 and for notes to P. 139.

३ १ २ ३२ ३२ ३२ ३२ ३२
(१७१९) ओं वृत्रखादो वलं रुजः पुरां दर्मो अपामजः ।
२ ३ १२ ३ १२ ३१ २र ३१ २ ३२
स्थाता रथस्य हर्योरभिस्वर इन्द्रो दृढा चिदा रुजः॥

गोतम ऋषिः । इन्द्रोदेवता । उष्णिक् छन्दः ।

1719. God is the Devourer of sin, overthrower of ignorance, Destroyer of cities of bodies (at the time of granting emancipation) Shedder down of water and Prompter of actions, Lord of the world, Impeller of the senses of perception and action (by giving the soul power) and Shatterer even of things that stand most firm.

३ १ २३ २३ १ २ ३ १ २ १
(१७२०) ओं गम्भीराँ उदधीँरिव क्रतुं पुष्यसि गा इव । प्र

२ ३१ २र ३१२ ३२ ३ १ २
सुगोपा यवसं धेनवो यथा ह्रदं कुल्या इवाशत ॥

वसुश्रुत ऋषिः । इन्द्रो देवता । पंक्तिश्छन्दः ।

1720. O God, Thou feedest Thy devotees as thousands of pools of water feed deep ocean, as a cowherd feeds his cows, and as the cows lick up the grass, and as streams flow into the lake; Thy worshippers attain Thee and enjoy peace and bliss.

१ २ ३ २ ३ २ ३२उ ३ १ २र ३
(१७२१) ओं यथा गौरो अपां कृतं तृष्यन्नेत्यवेरिणम् । आ-
१ २ ३ २उ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ ३ ३ १ २
पित्वे नः प्रपित्वे तूयमा गहि कण्वेषु सु सचा पिब॥

सत्यश्रवा ऋषिः । इन्द्रो देवता पंक्तिश्छन्दः ।

1721. For translation, please refer to the Mantra no. 252 on P. 138 and for notes to P. 140. Repeated in context for emphasis.

१ २ ३ १ २ ३ १ २ ३२
(१७२२) ओं मन्दन्तु त्वा मघवन्निन्द्रेन्दवो राधोदेयाय सुन्वते।
३ २ ३ १ ३ २ ३२उ ३ १ २ ३ १२
आमुष्या सोममपिबश्चमू सुतं ज्येष्ठं तद् दधिषे सहः॥

अवस्युरात्रेय ऋषिः । इन्द्रो देवता । पंक्तिश्छन्दः ।

1722. O God, Possessor of all riches, let the devotees of peaceful nature gladden Thee and realise Thee in order to acquire power. Thou acceptest the juice of devotion offered by Thy worshippers and hence possessest all-surpassing might.

२ ३ १ २र ३२ १ ३ १ २ २उ ३
(१७२३) ओं त्वमङ्ग प्र शंसिषो देवः शविष्ठ मर्त्यम् । न त्व-
१ २ ३२३ १ २ ३ १ २
दन्यो मघवन्नस्ति मर्डितेन्द्र ब्रवीमि ते वचः ॥

बुधगविष्ठिरावात्रेयौ ऋषी । इन्द्रो देवता । त्रिष्टुप् छन्दः ।

1723. For translation, please refer to the mantra no. 247 on P. 137.

२ ३ १ २ ३ १ ३ ३ १२ ३ १ २र
(१७२४) ओं मा ते राधांसि मा त ऊतयो वसोऽस्मान् कदा
३ १ २ १ २ २ १ २ ३
चना दभन् । विश्वा च न उपमिमीहि मानुष
१२ ३ २ ३ २
वसूनि चर्षणिभ्य आ ॥

कुत्सआङ्गिरस ऋषिः । इन्द्रो देवता । त्रिष्टुप् छन्दः ।

1724. O Good Lord, let not They bounteous gifts, let not Thy saving help fail us, at any time. And measure out to us, Thou Lover of mankind, all wealth (spiritual as well as material).

आवश्यकटिप्पण्यः

SOME IMPORTANT NOTES AND COMMENTS

(१७११) (विप्रेण) - विशेषेण पूरयति ज्ञानशान्त्यानन्दादिभिरिति विप्रः सर्वज्ञः परमात्मा तत्कृपया ।

(१७१२) (ऊर्जो न पातम्) ऊर्जः – आध्यात्मिकबलस्य न पातयितारम् (स्वध्वरे) – सुष्ठुप्रकारेण हिंसारहिते ध्वरतिहिंसाकर्मा तद्रहिते अविनाशिनि सम्यगनुष्ठिते वा यज्ञे।

(१७१३) (मित्रमहः) - मित्राणां स्निग्धजनानां महनीय पूजनीय निमिदा – स्नेहने मह - पूजायाम् ।

(१७१४) (अद्रिवः)- दृ - विदारणे अविदार्यबलयुक्त (शुष्मासः) बलानि शुष्ममिति बलनाम (निघ० २।६)

(१७१५) (हिते धने) हितकारके ज्ञानरूपे धने निमित्तभूते सति (रथसंगे) रमणीये भक्तसमूहमध्ये रथः रममाणोऽस्मिंस्तिष्ठतीतिवा निरुक्त ९।२।११)

(१७१६) (नदीषु) – शब्दकारिणीषु प्रजासु नद् - भाषार्थः चु

(1720) Rev. Stevenson has translated the last stanza as "do the streams of liquor into Thee." It is absurd on his part to mention liquor when as a matter of fact there is not a single word denoting that. It is sheer prejudice or pre-conceived wrong notion which can not be condemned too strongly. Griffith has translated some what better as follows :

'Like pools of water deep and full, like Kine thou cherishest Thy might. Like the milch - cows that go well - guarded to the mead, like water brooks that reach the lake".

अथ द्वितीयः खण्डः

Section II.

२ ३ २ ३ २ ३ १ २ ३ २ ३ २ ३ १ २
(१७२५) ओं प्रति ष्या सूनरी जनी व्युच्छन्ती परि स्वसुः ।
३ १ २ ३ २
दिवो अदर्शि दुहिता ॥

वामदेव गौतम ऋषिः । उषा देवता । गायत्री छन्दः ।

1725. An enlightened intellect or Divine Dawn of illumination (Jyotishamatee Prajnā) is being seen which leads us well towards the path of righteousness and emancipation which generates knowledge, which is born with its sister self - manifest genius and which is the daughter of the light and delight of a Yogi.

१ २ ३ १ २ ३ १ २३ १२ १ २
(१७२६) ओ३म् अश्वेव चित्रारुषी माता गवामृतावरी । सखा
३ १ २ ३ ३
भूदश्विनोरुषाः ॥

ऋष्यादयः पर्ववत्।

162 . The Usha (Divine Dawn of Illumination) is like resplendent and wonderful lightning, holy, the mother of the rays of light endowed with truth and is the companion of the teacher and the preacher or the prāna and apāna.

३ १ २र ३ १ २ ३२ ३ १ २र ३ २ ३
(१७२७) ओ३म् उत सखास्यश्विनोरुत माता गवामसि । उतोषो
१ २
वस्व ईशिषे ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1727. O Usha, (Vishokā Jyotishmati Prajnā or the enlightened intellect free from grief) Thou art the companion of the teacher and the preacher, Mother of the rays of light and the ruler of wealth (of wisdom).

३ १ ३ १ २र ३क २र ३ २ ३ २
(१७२८) ओ३म् एषो उषा अपूर्व्या व्युच्छति प्रिया दिवः ।
३ १ २ ३ २
स्तुषे वामश्विना बृहत् ॥

प्रस्कण्व ऋषिः । अश्विनौ देवता । गायत्री छन्दः ।

1728. This newly manifested, Divine Dawn of Illumination, the destroyer of darkness (of ignorance) descends from light and delight of a great Yogi. I highly extol your praise o teachers and preachers who enable me to manifest this Divine Dawn.

२ ३ १ २र ३ २ १ ३ २ ३ २
(१७२९) ओं या दस्रा सिन्धुमातरा मनोतरा रयीणाम् । धिया
३ १ २ ३ १ २
देवा वसुविदा ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1729. O Prāna and apāna, you are destroyers of internal foes, movers of the nerves, helping in the achievement of wealth of wisdom, givers of strength and by the action of controlling, inpellers of the riches of knowledge. [By the

practice of Prāṇāyāma one is able to check lust, anger etc. and acquire more and more knowledge as his intellect becomes sharper.]

३ १ २ ३ १ २ ३ २ ३ १ २ ३ २ १
(१७३०) ओं वच्यन्ते वां ककुहासो जूर्णायामधि विष्टपि ।
२ ३ २ ३ २ ३ १ २
यद् वां रथो विभिष्पतात् ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1730. O Prāṇā and apānā! when this soul in which you enjoy, goes to the admirable emancipated state along with the vital breaths, as an aero-plane goes to the sky, then our praises receive expression. When your chariot becomes old i.e. when you attain old age, then you are extolled on account of your mature experience.

२ ३ २ ३ १ १२ ३ १ २
(१७३१) ओ३म् उषस्तच्चित्रमा भरास्मभ्यं वाजिनीवति ।
१ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २
येन तोकं च तनयं च धामहे ॥

गोतमऋषिः । उषा देवता । उष्णिक् छन्दः ।

1731. O Divine Dawn of illumination enrciched with ample wealth of wisdom, bestow on us that wonderful light (of knowledge) wherewith we may support our sons and grand sons, as does an accomplished wife.

१ २ ३ १ २र३ १ २
(१७३२) ओ३म् उषो अद्येह गोमत्यश्वावति विभावरि ।
३ २ ३ २
रेवदस्मे व्युच्छ सूनृतावति ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1732. (1) O Divine Dawn of illumination possessing knowledge and power, radiant lady of sweet strains, shine thou on us this day auspiciously.

(2) The second meaning of both these verses is regarding an accomplished lady, who is highly educated and who speaks true and sweet words.

३ १ २र ३ १ २ ३ २ ३ १ २
(१७३३) ओं युक्ष्वा हि वाजिनीवत्यश्वाँ अद्यारुणां उषः ।
१ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २
अथा नो विश्वा सौभगान्या वह ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1733. O Divine Dawn of illumination, who hast a store of wealth of wisdom! Yoke to day thy glowing horses of senses and then bring us all delight and all felicities.

१ २ ३ २ ३ १ २र ३ १ २
(१७३४) ओ३म् अश्विना वर्तिरस्मदा गोमद्दस्रा हिरण्यवत् ।
३ २उ ३ १ २ ३ १ २
अर्वाग् रथं समनसा नि यच्छतन् ॥

गोतमऋषि । अश्विनौ देवता । उष्णिक् छन्दः ।

1734. O Prāna and apāna wonderful in act, destroyers of diseases, do ye being united with our minds direct our chariot of the body along with the senses and full of splendour, keeping it under your control.

२र ३ १ २ ३ १२ ३ १ २र
(१७३५) ओ३म् एह देवा मयोभुवा दस्रा हिरण्यवर्तनी ।
३ १ २ ३ १ २
उषर्बुधो वहन्तु सोमपीतये ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1735. (1) May they who wake at the dawn, bring here teachers and preachers, who are enlightened and truthful, givers of happiness, dispellers of the darkness of ignorance and whose conduct is beneficial and charming, inorder to drink deep of the Soma (juice of various herbs) which we have prepared,

(2) Let those Yogis who Wake at the dawn bring under control the Prāna and the Apāna which are destroyers of diseases, givers of happiness and beneficial, in order to enjoy the bliss of God.

२ ३ २उ ३ २ ३२उ ३ १ २ ३ १२
(१७३६) ओं यावित्था श्लोकमा दिवो ज्योतिर्जनाय चक्रथुः ।
२ ३ १ २ ३ २
आ न ऊर्जं वहतमश्विना युवम् ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1734. O Ashvins (Teachers and preachers) who bring down the hymns by God's grace and thereby give a light to men, do ye, bring strength and joy hither unto us. [The teachers and preachers reflect upon the hymns of the Vedas and spread their gospel for the benefit of humanity.]

आवश्यकटिप्पण्यः

(१६२५) (सूनरी)–सुष्ठुनयति धर्ममार्गं मोक्षमार्गं वा (जनी)-ज्ञानजननी जनी-प्रादुर्भावे । (स्वसुःपरि)-स्वयं सरति प्रकटीभवतीतिस्वसा प्रतिभा तया सह वर्तमाना ज्योतिष्मतीप्रज्ञा हृदय पुण्डरीके धारयतोयाबुद्धिसंवित् इतिविशोका वा ज्योतिष्मतीति योग सूत्रोक्ता समाधिपादे १।३१ (दिवोदुहिता)- दिवु धातोरनेकार्थेषु अत्रद्युति मोदार्थग्रहणं तस्य दुहिता दुहितेवदोग्ध्रीवा उषा:इति पदेनास्मिन् खण्ड आध्यात्मिकदृष्ट्या ज्योतिष्मती प्रज्ञायाः ग्रहणम् ।

(१६२६) (अश्वेव)-विद्युद्वत् अग्निर्वाअश्वः श्वेतः (शत० ३.६।२।५) अग्निरेष यदश्वः (शत० ३।३।३२) (गवाम्)–ज्ञानरश्मीनाम गावइति रश्मिनाम (निघ० १।५) अश्विनौ–अध्यापकोपदेशकौ अश्विनावध्वर्यू (शत० १।१८ शत० १।२।१७) – अध्यापको-पदेशकावितिमहर्षिदयानन्दः ऋ० ५।७८ भाष्येऽन्यत्र च । अथवा प्राणापानौ अश्विनाविति पदेन ग्रहीतुं शक्येते यथा

महर्षिदयानन्देन यजु० २१।२६ मन्त्रभाष्ये अन्यत्र च व्याख्यातम् ।

(१७२८) दिवः–दिवुधातोरनेकार्थेषु द्युतिमोदार्थं ग्रहणमत्रद्युतेः–प्रकाशात् मोदाच्च ।

(१७२९) योगांगानुष्ठानादशुद्धिक्षये ज्ञानदीप्तराविवेकख्यातेः यो० २।२८ ततः क्षीयते प्रकाशावरणम् ॥ धारणासु च योग्यता मनसः ॥ (योगदर्शने २।५२) (सिन्धुमातरा) – सिन्धवःस्पन्दन - शील। नाड्यस्तत्प्रेरकौ ।

(१७३०) (विष्टपि)-ष्टभि-प्रतिष्कम्भे यत्र जनिमृत्य्वोः प्रतिबन्धो भवति परान्तकाल पर्यन्तम् स विष्टप् मोक्षः (ककुहासः) महान्तोजीवाः-मुक्तात्मानः ककुह इति महन्नाम (निघ० ३।३) ।

(१७३१) तोकमित्यपत्यनाम – (निघ० २।२) तनयम् – अपत्यम् तस्मात्पुत्रपौत्र ग्रहणम् ।

(१७३२) (गोमति)-विद्यावति प्रकाशरश्मिसम्पन्ने वा देवि (सूनृतावति)-सत्यमधुरवाणीयुक्ते ।

(१७६५) (अश्वान्) – इन्द्रियरूपान् वाजिनः 'इन्द्रियाणि हयानाहुरिति" कठोपनिषदि १।३।४

(१७३४) (हिरण्यवत्) तेजो हिरण्यम (तैत्ति० ३।१।१५।१२)

(१७३५) (दस्रा) - दस्रौ दसु - उपक्षये अज्ञानान्धकारनिवारकौ रोग-निवारकौ वा। (हिरण्यवर्तनी) हितरमणीयव्यवहारयुक्तौ अध्यापकोपदेशकौ हिरण्यं प्रकाशं वर्तयन्ताविति दयानन्दर्षिः ऋ० १।९२।१८ हितरमणीयौ प्राणापानौ वा। (अश्विनौ) । अश्विनौ प्राणापानौ इति दयानन्दर्षिः य० २१।६० भाष्ये।

(१७३६) (श्लोकम्) - वेदवाणीम् श्लोक इति वाङ्नाम निघ० १।११)

(ऊर्जम्)-पराक्रमं रसं वा ऽऽनन्दरूपम् ऊर्गवै रसः(शत० ५।१२।८)

तृतीयः खण्डः

Section III

(१७३७) ओ३म् अग्नि तं मन्ये यो वसुरस्तं यं यन्ति धेनवः ।
अस्तमर्वन्त आशवोऽस्तं नित्यासो वाजिन इषं स्तोतृभ्य
आ भर ॥

वसुश्रुत ऋषिः । अग्निर्देवता । पंक्तिश्छन्दः ।

1737. For translation, please refer to the Mantra no. 425 on P. 226 and for notes to P. 228. Repeated in the context for emphasis.

(१७३८) ओ३म् अग्निर्हि वाजिनं विशे ददाति विश्वचर्षणिः ।
अग्नी राये स्वाभुवं स प्रीतो याति वार्यम् इषं
स्तोतृभ्य आ भर ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1738. Omniscient Lord of all mankind gives nourishing food and heroic offspring to the man who worships Him. When God is propiciated through the performance of noble deeds, He makes the riches flow in on us, which are produced in many places and are productive of fame and which may serve for gifts. O God, bring desirable spiritual food of wisdom for those who celebrate Thy praise.

(१७३९) ओ३म् सो अग्निर्यो वसुर्गृणे सं यमायन्ति धेनवः ।

१ २र ३२३ १ २३ १ २ ३२३ १२ ३२ ३
समर्वन्तो रघुद्रुवः सं सुजातासः सूरय इषं स्तोतृभ्य
१ २
आ भर ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1739. I praise that Omniscient God Who is kind and all - protecting, Whom all the Vedic speech approaches, Who Is glorified by all earnest and active devotees of good nature. O Lord ! grant knowledge and wisdom to those who sing Thy praise.

३१ २ ३ १ २ ३ १२ ३ २ ३ १ २ १ २
(१७४०) ओं महे नो अद्य बोधयोषो राये दिवित्मती । यथा
३ १२ ३ १ २ ३१ २र३ १ २
चिन्नो अबोधयः सत्यश्रवसि वाय्ये सुजाते अश्वसूनृते॥

सत्यश्रवा वत्सो वा ऋषिः। उषा देवता। पंक्तिश्छन्दः।

1740. For translation, please refer to the mantra no. 421 on P 225 and for notes to P. 227.

१ २३१ २ ३१ २र १
(१७४१) ओं या सुनीथे शौचद्रथे व्यौच्छा दुहितर्दिवः । सा
२ ३ १२ ३ १ २ ३ १ २र३ १२
व्युच्छ सहीयसि सत्यश्रवसि वाय्ये सुजाते अश्व-
सूनृते ।

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1741. O Divine Dawn of illumination, O bringer of light of knowledge as thou dispellest the darkness in the person, who is treading upon the path of righteousness and whose chariot of body is bright (pure and healthy), so dispel our darkness and awaken us to the acquisition of great spiritual wealth. Thou art full of true wisdom, manifest thyself beautifully within our hearts and enable us to listen to the inner voice or sweet and true message of God.

१ २ ३ २ ३१ २३क२र
(१७४२) ओं सा नो अद्याभरद्वसुर्व्युच्छा दुहितर्दिवः ।
२३ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २र३
यो व्यौच्छः सहीयसि सत्यश्रवसि वाय्ये सुजाते
१ २
अश्वसूनृते ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1742. O Divine Dawn of illumnation ! O bringer of light ! grant us to day the wealth of wisdom. The rest as in the previous verse.

१ २ ३१ २३ २३ १२ ३ १ २ ३ १
(१७४३) ओं प्रति प्रियतमं रथं वृषणं वसुवाहनम् । स्तोता
२ ३२३ २ ३ २ ३ २ ३ १२
वामश्विनावृषि स्तोमेभिर्भूषति प्रति माध्वी मम
३ १२
श्रुतं हवम् ॥

1743. For translation, please refer to the mantra no 418 on P, 223. Repeated in the context for emphasis.

३ १ २ ३ १ २र ३१ २र २३
(१७४४) ओ३म् अत्यायातमश्विना तिरो विश्वा अहं सना । दस्रा
१२ ३ १ २ ३ १ २ ३ २ ३ १२
हिरण्यवर्त्तनी सुषुम्णा सिन्धुवाहसा माध्वो मम
३ १२
श्रुतं हवम् ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1744. O teachers and preachers who are destroyers of ignorance and sins, who ride in a golden chariot or whose chariot of body is full of splendour, wonderful, most gracious, givers of joy, and bringers of the flood of happiness and light, lovers of sweetness, skilled in pleasure - conferring knowledge, listen to my invocation.

२ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
(१७४५) ओ३म् आ नो रत्नानि बिभ्रतावश्विना गच्छतं
३ २ २३ १ २ ३ १ २ ३
युवम् । रुद्रा हिरण्यवर्त्तनी जुषाणा वाजिनीवसू
२ ३ १ २ ३ १२
माध्वी मम श्रुतं हवम् ॥

ऋषिदेवते पूर्ववत् ।

1745. Come to us o ye teachers and preachers, bringing your precious treasures of truth and peace etc, come. You are devotees of God and your conduct is full of truth, rejoicing and loving, with your store of wealth of wisdom, skilled in pleasure - ccmferring knowledge, come. Listen to my invocation.

आवश्यकटिप्पण्यः

(१७३७) धेनवः - वाचः - वैदिकसूक्तानि धेनुरिति वाङ्नाम (निघ० १ । ११) अर्वन्तः - संसारमार्गस्य पारं गतवन्तः अर्व- गतौ प्रशस्तविज्ञानवन्तः इति दयानन्दर्षिः यजु० १५ । ४८ भाष्ये ।

(१७३८) (वाजिनम्)—बलदायकम् अन्नम् वाज इति बलनाम (नि० २।६) बह्वन्नं साररूपम् इति दयानन्दर्षिः य० १६।२३ भाष्ये (वाजिनम्) धार्मिकं शूरवीरं मनुष्यमिति दयानन्दर्षिः ऋ० १ । ४ । ८ भाष्ये अत्र वीरमपत्यम् (इषम्) – आध्यात्मिकान्नं ज्ञानरूपम् अन्नं वा इषम् । (कौषी० २८ । ५)

(१७३९) (वसुः) – वासयिताऽऽश्रयदाता सर्वेषामिति दयालुः ।

(१७४१) (सुनीथे) - शुभ मार्गगामिनि सु० – सुधर्ममार्गं प्रति नयत्यात्मानं सः तस्मिन् (शौचद्रथे)- प्रकाशमान शरीररूपरथे "शरीरं रथमेव तु" (कठो० १।३।३)

(१७४२) (वसु)-विद्या रूपं धनम् "विद्याधनं सर्व धनप्रधानम्" (भर्तृहरिः)

(१७४४) अश्विनौ -- जितेन्द्रियावध्यापकोपदेशकौ अश्विनावध्वर्यू (ऐत० १।१८ शत० १।१।१।१७ गो० उ० २, ६, ब्रह्मयज्ञ संचालकौ (सिन्धुवाहसा)-सुख प्रकाश सिन्धु प्रापकौ।

(१७४५) (रत्नानि)--रमणीयानि सत्यशान्त्यादिरत्नानि (रुद्रा)-रुद्रौ परमेश्वरस्तोतारौ रुद्र इति स्तोतृनाम (निघ० ३।१६) रु० - शब्दे इति धातोः (हिरण्यवर्तनी)- सत्यव्यवहारयुक्तौ सत्यं वै हिरण्यम् (गो० उ० ३।१७)।

चतुर्थः खण्डः

Section IV

१२ ३ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १२ ३
(१७४६) ओ३म् अबोध्यग्निः समिधा जनानां प्रति धेनुमिवाय-
२ ३ १ २ ३ १ २३ २ ३२ ३ १ २ ३ २ ३ १२
तीमुषासम्। यह्वा इव प्र वयामुज्जिहानाः प्र भानवः
३ २ ३ १ २
सस्रते नाकमच्छ ॥

बुधगविष्ठिरो। अग्नि। त्रिष्टुप्।

1746. For translation, please refer to the mantra no. 73 on P. 66-67 and for notes to P. 70.

१२ ३ १ २ ३ १ २ ३ २ ३ २ ३ २
(१७४७) ओ३म् अबोधि होता यजथाय देवान् ऊर्ध्वो अग्निः
३ १ २ ३ १ २ २ ३ १ २ ३ १ २
सुमनाः प्रातरस्थात्। समिद्धस्य रुशददर्शि पाजो
२ ३१ २१३ १२
महान् देवस्तमसो निरमोचि ॥

ऋषिदेवते पूर्ववत्।

1747. Omniscient God Who is Giver of happiness and bliss, is praised by the devotees in order to please the enlightened truthful persons and to get divine virtues.

When God is thus glorified, He Who is so Kind, rises aloft in the morning in the hearts of the wise devotees. When kindled within with the fuel of the Prāna by the practice of Prānayāma, His radiant might is made apparent and then the Great God dispels all darkness (of ignorance.)

१२ ३ १२ ३ १ २र३ १ २ ३ १ २
(१७४८) ओं यदीं गणस्य रशनामजीगः शुचिरङ्क्ते शुचि-
३ १ २ ३ २ १ २र ३ १
भिर्गोभिरग्निः । आद् दक्षिणा युज्यते वाजयन्त्यु-
३ २ ३ १ २ ३१ २
त्तानामूर्ध्वो अधयज्जुहूभिः ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1748. When the Supreme Leader (God) takes the hand of the band of devotees, it (the band of devotees) becoming pure by the pure speech of God, (contained in the Veda) begins to understand the real nature of Dharma, (righteousness) adharma (un-righteousness) truth and untruth etc, it shines forth with brilliant rays of wisdom. Then it becomes full of increasing power and being elevated, enjoys that power with the mind.

३२३ ३ १ २ ३ २ ३ १ २ ३१ २ ३१
(१७४९) ओ३म् इदं श्रेष्ठं ज्योतिषां ज्योतिरागाच्चित्रः प्रकेतो
२ ३ २ २ ३ १ २ ३ २ ३२३२उ
अजनिष्ट विभ्वा । यथा प्रसूता सवितुः सवायैवा
३२३ १ २
रात्र्युषसे योनिमारैक् ॥

कुत्सः । उषाः । त्रिष्टुप् ।

Metrical Translation::-

1749. This the best of lights is seen
In the sanctuary of my heart
Wonderful wisdom with bright sheen
Has made me active and smart

Night of nescience is turned into dawn
Dawn is turned into Sun Divine
I have become intoxicated
With this splendid Wine Divine.

१ २ ३ १ २ ३ २ ३१ २ ३ १ २र
(१७५०) ओं रुशद्वत्सा रुशती श्वेत्यागारैगु कृष्णा सदनान्य-
३ १२ ३१२ ३२उ ३ १ २
स्याः । समानबन्धू अमृते अनूची द्यावा वर्णं चरत
३ १
आमिनाने ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1750. (1) The brilliant shining morn-foster child of the radiant sun comes forth, to it the Dark (Night) resigns her dwelling. They are akin, immortal, following each other and destroying one another in their passage through earth.

(2) Vishokā Prajnā or the Divine Dawn of illumination manifests itself along with the Prāna which is like its bright child. The Sushumnā which is the destroyer of pain prepares place for the Divine Dawn. They both are akin, immortal and indescribable, following each other and related with the Samāna Prana (a particular kind of vital breath). Both remain connected with the bright soul, generating acceptable or desirable knowledge and bliss.

३ २उ ३ १ २ ३ २उ ३ १ २
(१७५१) ओं समानो अध्वा स्वस्रोरनन्तस्तमन्यान्या चरतो
३ १ २ १ २ ३ १ २ ३२३ २ ३ २ ३
देवशिष्टे । न मेथेते न तस्थतुः सुमेके नक्तोषासा
१ २ ३ १२
समनसा विरूपे ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1751. (1) The infinite path of the sisters—night and dawn is common, under the command of the Lord, it is traversed by them alternately. Fair—formed, of different hues and yet one-minded (so to speak). Serving mankind equally, the night and down clash not, neither do they tarry. (They never stop, but continue travelling from the beginning of the world till its end).

(2) Like the night and dawn, the path of the two sisters "Divine Dawn" and 'sushumnāvritti is the same. They belong to the soul. Both are guided by the shining soul and attain it. They create bliss well and are upholders of the Dharma Megha Samādhi; they differ from each other as one creates happiness and the other knowledge, yet they take refuge in the mind commonly. They don't clash with one another, neither do they tarry.

१ २ ३ २ ३ २ ३ १ २ ३ १२र
(१७५२) ओ३म् आ भात्यग्निरुषसामनीकम् उद् विप्राणां
३ १ २र ३ १ २ ३१ २ ३१ २
देवया वाचो अस्थुः। अर्वाञ्चा नूनं रथ्येह यातं
३ १२ ३ १
पीपिवांसमश्विना घर्ममच्छ ॥

अत्रिः। अश्विनौ त्रिष्टुप्।

1752. The sun, which is the bright face of the dawns is shining; the wise men's pious voices have ascended; borne on your chariot (of body) O Prāna and apana or teachers and preachers, turn you hither and come unto our brimming sacrifice and enable us to acquire dignity and power.

१ २ ३१ २र ३ २ ३ १ २ ३२३ १
(१७५३) ओं न संस्कृतं प्र मिमीतो गविष्ठान्ति नूनमश्विनो-
२र ३२ १ २ ३२ ३ १ २ ३ ३ २र
पस्तुतेह। दिवाभिपित्वे ऽवसा गमिष्टा प्रत्यवर्ति

३१२ १ २
दाशुषे शम्भविष्ठा ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1753. (1) Most frequent guests! they scorn not what is ready even now and lauded Ashwins (in the form of Prāna and apāna) are within. With promptest aid they come at morn and evening, the devotee's most healthful guards from trouble, [The Prānāyāma or the practice of control of breath must be performed every morning and evening in the interest of on's health.)

(2) The mantra is equally applicable to the teachers and preachers who are invited to come in the morning and evening.

३ १ २ ३१ ३१ २र ३ १ २ ३ १२३
(१७५४) ओ३म् उता यातं संगवे प्रातरह्नो मध्यन्दिन उदिता
१२ २ ३ ३१ २३ १ २ ३ १ २र ३ २ ३
सूर्यस्य । दिवा नक्तमवसा शन्तमेन नेदानीं पीतिर-
२ २र
श्विना ततान ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1754. O ashvins in the form of Prāna and apāna or preachers and teachers! Ye come at the milking of the cows, at early morn ing, at noon of day and when the sun is setting night and day, with your felicitous preservation. Even now the drinking of the Soma (devotion with knowledge) can not proceed without you.

[Prānāyāma may be done at all suitable times when the stomach is empty and there should be teachers and preachers to give us proper guidance in all matters.]

आवश्यकटिप्पण्यः

(१७४८) (रशनाम्) अंगुलिम् हस्तमिति यावत् रशना इत्यंगुलि नाम

(निघ० २।५) (अंक्ते) व्यक्तं पश्यति सत्यासत्य धर्माधर्मादि स्वरूपम मंजु–व्यक्तिम्रक्षणकान्तिगतिषु (दक्षिणा) समर्थयित्र्या शक्त्या दक्षिणा–दक्षतेः समर्धयति कर्मण इति निरुक्ते १।३।७ (जुहूभिः) मनोवृत्तिभिः जुह्वति आत्मानं याभिस्ता जुह्वस्ताभिः

(१७५०) (द्यावा)–प्रकाशमानेनात्मना (वर्णम्)–वरणीयं श्रेष्ठं ज्ञानमानन्दं च उषाः - विशोका ज्योतिष्मती यो० १। ३१ उष - दाहे सर्वाज्ञानपापशोकदहनकारिणी (कृष्णा) - आकर्षणकर्त्री दुःखनाशिका सुषुम्णावृत्तिः।

(१७५१) स्वस्रोः – भगिन्योरिव वर्तमानयोः स्वयं सरणशीलयोर्विशोका ज्योतिष्मती सुषुम्णावृत्त्योः (देवशिष्टे) – देवेन आत्मना शिष्टे प्रेरिते (सुमेके)–सम्यग् धर्म मेघसमाधिधारिके मिह् – सेचने।

(१७५२) (घर्मम्)-- यज्ञम् घर्म इति यज्ञनाम (निघ० ३।१७) (अश्विनौ नासत्यौ) प्राणापानौ सदा सत्यभाषिणौ अध्यापकोपदेशकौ वा अश्विनावध्वर्यू। (ऐत० १। १८ शत० १।१।२।१७) अश्विनौ – अध्यापकोदेशकाविति दयानन्दर्षिः ऋ० भाष्ये ५। ७८। ३ अश्विनौ – प्राणापानाविति दयानन्दर्षिः यजु० २१। ६० भाष्ये सद्वैद्य सत्योपदेशकाविति अ० १४। १। ५४ भाष्ये।

पञ्चमः खण्डः

Section-v

३ १ २ ३ ३ २ ३१ २ ३ ३ १२
(१७५५) ओ३म् एता उ त्या उषसः केतुमक्रत पूर्वे रजसो

३ १ २ ३ १ २र ३ २ ३
भानुमञ्जते। निष्कृण्वाना आयुधानीव धृष्णवः

३ १ २र ३ १ २
प्रति गावोऽरुषीर्यन्ति मातरः।

गोतमः। उषाः। जगती।

1755. (1) These dawns have raised their banner; in the eastern half of middle air, they have spread abroad their shining light.

Like heroes who prepare their weapons for the fray, the cows are coming on, the mothers, red of hue

(2) The Divine Dawns of illumination are being manifest, bringing light of wisdom. These Dawns are shining and givers of knowledge. Like heroes who propare their weapons for the battle, those Divine dawns in the form of jyotishmati and Ritam bharā Prajnā (Resplendent Truth-bearing intellects) Impel all organs of the body and the vital breaths.

१ २ ३ २ ३ २ ३ १ २ ३१२ १२३
(१७५६) ओ३म् उदपप्तन्नरुणा भानवो वृथा स्वायुजो अरुषी-
१ २ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३२३ १२
र्गा अयुक्षत । अक्रन्नुषासो वयुनानि पूर्वथा रुशन्तं
३ १ २र
भानुमरुषीरशिश्रयुः ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1756. (1) Rapidly have the ruddy beams of light shot up; the red cows (clouds of morning) have they harnessed, easy to be yoked. The dawns have made their path ways as before; red hued, they have attained refulgent brilliancy.

(2) The shining rays of wisdom manifest themselves in many parts and the senses become full of various consciousness in Samadhi. (In the Yogic terminology, they are called vishayavati Prajnas. These Divine dawns awaken all the previous Sanskaras or memories and being resplendent, they take refuge in the bright soul.

१२ ३ १ २३२ ३ २ ३ १ २ ३२३
(१७५७) ओ३म् अर्चन्ति नारीरपसो न विष्टिभिः समानेन
१ २ ३१ २३ १ २ २३ १ २ ३१ २ ३१२३
योजनेना परावतः । इषं वहन्तीः सुकृते सुदानवे

२उ ३ १२ ३ १
विश्वेदह यजमानाय सुन्वते ॥

ऋष्यादय: पूर्ववत् ।

1757. The Divine Dawns of illumination sing their songs like women active in their tasks and through the contemplation (Samadhi) give all knowledge even of the distant objects, bringing all desirable wisdom and power to the pious liberal devotee.

१ २ ३ १ २र ३ १ २ ३क २ ३१
(१७५८) ओ३म् अबोध्यग्निर्ज्म उदेति सूर्यो व्यु३षाश्चन्द्रा
३क२र ३ १ २ १ २ ३ २ ३ १२ ३ २३
मह्यावो अर्चिषा । आयुक्षातामश्विना यातवे रथं
१ २ ३ १ २३उ ३ १ २
प्रासावीद् देव: सविता जगत् पृथक् ॥

दीर्घतमा: । अश्विनौ । जगती ।

1758. The terrestrial fire is lighted up, the radiant sun rises. The magnificent joyful Aurora encompasses all things with her radiance. The sun hath roused the world in sundry ways.

(2) When the fire of knowledge is kindled in the soul, there is the Dawn of the illumination of Sun - like God. The joyful Bright intellect (jyoishomati Prajnā) dispels all darkness of ignorance with its splendour. O Ashvins in the form of Prāna and apāna, yoke the mind in the chariot of body to attain soul, so that it may acquire knowledge of the objects of the world.

२ ३ २३ १२ ३ १२ ३ १२ ३ १२
(१७५९) ओं यद् युञ्जाथे वृषणमश्विना रथं घृतेन नो मधुना
३ १ २ ३ १ २ १ २ १२ ३२उ
क्षत्रमुक्षतम् । अस्माकं ब्रह्म पृतनासु जिन्वतं वयं

३ १२
धना शूरसाता भजेमहि ॥

ऋष्यादयः पर्ववत्।

1759. (1) O Ashvins in the form of Prāna and apāna, when you engage the noble soul that is rainer of peace and happiness in the practice of Yoga, then you balm our power with honey-like sweetness and splendour. In our senses, you create particular kind of knowledge, so that we acquire wisdom, strength and wealth in our battles (internal as well as external.)

(2) The mantra is also applicable to the Ashvins in the form of teachers and preachers. O ye teachers and preachers, when ye yoke your peace-raining Chariot, distil to us strength along with knowledge and splendour. To our devotion give victorious strength in wars. May we win wealth of all kind in battles.

३ १ २ ३१ २३ १ २३ १ २ ३ १ २
(१७६०) ओ३म् अर्वाङ् त्रिचक्रो मधुवाहनो रथो जीराश्वो
३ १ २ ३ १ २ ३ २ ३ १२ ३ १ २ ३
अश्विनोर्यातु सुष्टुतः। त्रिबन्धुरो मघवा विश्वसौभगः
२ ३ १ २ ३२३ १२
शं न आ वक्षद् द्विपदे चतुष्पदे ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1760. (1) O teachers and preachers! Let your three-wheeled, easy-going, swift-horsed, much-praised, three seated, opulent chariot bestowing all delight and all resplendent, bring weal to us and to other men and to all quadrupeds.

(2) *Spiritual interpretation* :—

The three-wheeled chariot of Prāna and Apāna, yoked with Om and immemorial, immortal soul, highly praised in the Vedas, moves manifestly. May the concentrated soul full of wisdom, the giver of prosperity to mankind, with its

three charioteers (Idā, Pingalā and Sushumnā or wind, bile and Phlegm) bring weal to our bipeds and quadrupeds [Three-whealed means three states of waking dreaming and slumber.]

२ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २१ ३ १ २
(१७६१) ओं प्र ते धारा असश्चतो दिवा न यन्ति वृष्टयः ।
२ ३ १ २ ३ १ २
अच्छा वाजं सहस्रिणम् ॥

अवत्सारः । सोमः । गायत्री ।

1761. O God, Thy streams of grace that never fail, flow forth like showers of rain from heaven, to bring a thousand stores of wealth of wisdom and power.

३ २ ३ २ ३ २ ३ २ ३ १ २
(१७६२) ओं अभि प्रियाणि काव्या विश्वा चक्षाणो अर्षति ।
१२ ३१ २१
हरिस्तुञ्जान आयुधा ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1762. God the Destroyer of sin and ignorance, giving all well beloved sacred lore (in the form of the Vedas) and endowing men with the weapons of detachment and discrimination etc. is all - pervading.

१ २ ३ २ ३ २ ३ २ ३ १ २ ३२
(१७६३) ओं स मर्मृजान आयुभिरिभो राजेव सुव्रतः ।
२ १ २१
श्येनो न वंसु षीदति ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1763. God Who is always Doer of noble deeds, when followed by virtuous persons, sits in the hearts of His devotees, like a noble and fearless king.

२ ३ १ २ ३२उ ३१ २ ३ १ २१
(१७६४) ओं स नो विश्वा दिवो वसूतो पृथिव्या अधि ।

३ १ २ ३१ २
पुनान इन्दवा भर ॥

ऋष्यादय: पूर्ववत् ।

1764. O Resplendent God ! bring Thou hitherward to us, while purifying us, all wealth of heaven and earth i.e. spiritual as well as material. [By spiritual wealth is meant wisdom, purity, self - control, peace etc.]

आवश्यकटिप्पण्य:

(१७५५) (केतुम्) ज्ञानम् किती -- संज्ञाने काशकृ धा० (मातरः) - ज्ञानस्य प्रमात्र्यः माङ् - माने उषसः - आध्यात्मिकदृष्ट्या विशोका वा ज्योतिष्मती (योगद० १।३६ ऋतंभरा तत्र प्रज्ञा १।४८ इति सूत्रोक्ता व्यास भाष्ये विशेषतो विवृताः। तत्र हृदय पुण्डरीके धारयतो या बुद्धि संवित्, ऋतमेव बिभर्ति न तत्र विपर्यास गन्धोऽप्यस्ति (योगदर्शनस्य व्यास भाष्ये) ।

(१६५६) (भानवः) ज्ञानरश्मयः भा - दीप्तौ (वयुनानि) - प्रज्ञानानि संस्कारान्स्मृतीश्च स्यथः वयुनमिति प्रज्ञानाम निघ० ३ ६) (भानुम्) - देदीप्यमानम आत्मानम् ।

(१७५७) (समानेन योजनेन) - समाधियोगेन युजिर् - समाधौ (इषम)- इष्टं ज्ञानं बलं च इष् - इच्छायाम् अथवा इष् - गतौ गतेस्त्रिष्वर्थेषु ज्ञानार्थग्रहणम ।

(१७५८) (अग्निः) - ज्ञानाग्निः "ज्ञानाग्निः सर्वकर्माणि भस्मसात् कुरुते तथा "। इति गीतायाम ४।३१ । (सूर्यः) - सर्व प्रकाशको भगवान् सृ - गतौ सर्वैः प्राप्तव्यः सूरिभिर्यातव्यो वा ।

(१७५९) (रथम) - रमणीयम् आत्मानम् (घृतेन) - दीप्त्या घृ - क्षरणदीप्त्योः (धना) धनानि विद्या शक्ति वित्तरूपाणि विविधानि

(१७६१) (असश्चतः) - अव्युदस्यन्त्यः कृपा धारा असश्चतीति असंजयमाने वा अव्युदस्यन्त्याविति वेति यास्काचार्यो निरुक्ते (५।२) ।

(१७६२) (चक्षाणः) उपदिशन् चक्षिङ् व्यक्तायां वाचि दर्शनेऽपि च अत्रोपदेशार्थकः। (तुंजानः)-तुंजतिर्दान कर्मा (निघ० ३।२०) (आयुधा) - आयुधानि असंग विवेकादिरूपाणि यथा भगवद् - गीतायामपि "अश्वत्थमेनंसुविरूढमूलम्, असंगशस्त्रेण दृढेन छित्त्वा" (गीता १५।३)।

(१७६३) (वंसु) – वननीयेषु भक्तयादिना कान्तेषु भक्तहृदयेषु वन - संभक्तौ (श्येनः) - शंसनीयं गच्छतीति निरुक्ते ४।२४ श्यायतिविज्ञायपतीति श्येनोविद्वान् इति दयानन्दर्षिः यजु० २१।२५ (इभः) – इतभयो निर्भय इत्यर्थः इभः – इभेन गतभयेनेति यास्काचार्यः (निरु० ६।१२)।

अथविंशोऽध्यायः

CHAPTER XX

२ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २र

(१७६५) ओं प्रास्य धारा अक्षरन् वृष्णः सुतस्यौजसः।

३ १ २र ३ १ २

देवाँ अनु प्रभूषतः॥

नृमेध आङ्गिरस ऋषिः : पवमानः सोमोदेवता। गायत्री छन्दः।

1765. (1) The streams of bliss of this God Who is the Showerer of peace and power and who desires that enlightened truthful persons should follow Him, are flowing out everywhere.

(2) The mantra is also applicable to the Vedic speech or wisdom revealed by Omniscient God in the beginning of the human creation as the word धाराः used in the mantra stands for Speech besides the streams धारेतिवाङ्नाम निघ० १।११

१२ ३ १ २ ३१ २ ३ १ २ ३२

(१७६६) ओं सप्ति मृजन्ति वेधसो गृणन्तः कारवो गिरा।

१ २ ३ २ ३क २र
ज्योतिर्जज्ञानमुक्थ्यम् ॥

ऋषिदेवते पूर्ववत् ।

(1766) The singers praise All-pervading God with their songs and learned wise priests worship that most Admirable Light of lights, that is manifested in their hearts. They purify themselves with the worship of the Almighty Who is absolutely Pure.

३ १ २ ३ १ २ ३ २ ३
(१७६७) ओं सुषहा सोम तानि ते पुनानाय प्रभूवसो ।
१ २ ३१ २
वर्धा समुद्रमुक्थ्य ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1767. O Possessor of much wealth, Thy splendours in the form of kindness and compassion are the destroyers of the internal enemies - lust, greed, anger etc. Fill full Thy worshipper, who has become the ocean of noble virtues by Thy Grace, Who art the purifier of all. Fill full also the sea of joy.

३ २ ३२३ ३ २ ३ २ ३ १ २ ३ २
(१७६८) ओ३म् एष ब्रह्मा य ऋत्विय इन्द्रो नाम श्रुतो
३
गृणे ॥

प्रियमेधः । इन्द्रः । पंक्तिः

1768. For metrical translation. please refer to the mantra no. 438 on Page 232 and for notes to P. 235.

१ २र ३ २ ३ २ ३ २ ३ १ २
(१७६९) ओं त्वामिच्छवसस्पते यन्ति गिरो न संयतः ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1769. To Thee alone, O Lord of strength, go as it

were, all songs of praise of a man who possesses self-control.

२ ३ २ ३ १ २ ३२३ ३ १ २ ३ १२
(१७७०) ओं वि स्रुतयो यथा पथा इन्द्र त्वद् यन्तु रातयः ॥
ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1769. For translation, please refer to the mantra no. 453 on P. 238.

२ ३ २३ २३१२ ३ १ २
(१७७१) ओ३म् आ त्वा रथं यथोतये सुम्नाय वर्तयामसि ।
३ १ २ ३ २३ १२ ३ १ २
तुविकूर्मिमृतीषहमिन्द्रं शविष्ठ सत्पतिम् ॥
प्रियमेधः । इन्द्रः । अनुष्टुप् ।

1771. For translation, please refer to the Mantra no. 354 on P. 194 and for notes to P. 196.

१ २ ३ १ २ ३ १ २३ १ २
(१७७२) ओं तुविशुष्म तुविक्रतो शचीवो विश्वया मते ।
१ २ १ २
आ पप्राथ महित्वना ॥

प्रियमेधः इन्द्रः । गायत्री ।

1772. O Possessor of great might, Performer of meritorious acts, Worthy of Divine worship, Thou hast manifested Thyself within us with Thy all - pervading might and majesty.

१ २ ३ २ ३१ २र ३ १ २ ३१ २
(१७७३) ओं यस्य ते महिना महः परि ज्मायन्तमीयतुः ।
२ ३ १ २ ३ १ २
हस्ता वज्रं हिरण्ययम् ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1773. O God ! With the might and majesty of Thy Mighty Self, let Thy two Hands in the form of two powers

of preserving the good and destroying the wicked or creating and dissolving the universe, grasp the thunderbolt of justice, full of splendour.

२र ३ १ ३ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १२ ३ २र
(१७७४) ओ३म आ यः पुरं नार्मिणीमदोदेदत्यः कविर्नभन्यो३-
१ २ २ ३ १ २३ २ ३ १ २
नार्वा । सूरो न रुरुक्वां छतात्मा ॥

दीर्घतमा औचथ्य ऋषिः । अग्निर्देवता । विराट् छन्दः ।

1774. Omniscient God is to be approached by all; He is inviolable, Present everywhere like the sky. He is Bright like the sun, the Shelter of innumerable devout souls. He lights up the joyous state of emancipation.

३ २ ३ २ ३ १ २३ २ ३ २ ३ १२
(१७७५) ओ३म् अभि द्विजन्मा त्री रोचनानि विश्वा रजां-
३ १ २ २ ३ १ २ ३२ १२३
सि शुशुचानो अस्थात् । होता यजिष्ठो अपां सधस्थे॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1775. God Who is realised by the combination of knowledge and action, Who gives light to the sun, the moon and the fire and thus enlightens all worlds, Who is the Giver of peace and the Most Adorable is always present with the souls in the hearts.

(१७७६) ओ३म् अयं स होता यो द्विजन्मा विश्वा दधे
२र ३ २ २ ३ १ २ ३ १२
वार्याणि श्रवस्या । मर्तो अस्मै सुतुको ददाश ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1776. This God is the Giver of happiness and is realised through knowledge and action. He has in His keeping all things worth choosing through the love of glory. The man who gives himself up to Him hath noble offspring.

२ ३ २३ २ ३ २उ ३ २ ३ २ ३१ २ ३
(१७७७) ओ३म् अग्ने तमद्याश्वं न स्तोमैः क्रतुं न भद्रं हृदि-
१ २ ३ १ २ ३ १ २
स्पृशम् । ऋध्यामा त ओहैः ॥

वामदेवः । अग्निः । पद पंक्तिः ।

1717. For translation, please refer to the mantra no. 434 on P. 230 and for notes to P. 232.

२३क २र३ १२ ३ २ ३ १ २ ३ २
(१७७८) ओ३म् अधा ह्यग्ने क्रतोर्भद्रस्य दक्षस्य साधोः ।
३ २ ३ १ २ ३ २ ३१ २
रथीॠतस्य बृहतो बभूथ ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1778. O God ! Thou art now the promoter of the strength auspicious, lofty knowledge and sacrifice in the form of this universe.

३ १ २ ३ १ २र ३२१ क १ २र
(१७७९) ओ३म् एभिर्नो अर्कैर्भवा नो अर्वाङ् स्वा३र्ण ज्योतिः।
२३ १२ ३ २ ३ १ १
अग्ने विश्वेभिः सुमना अनीकैः ॥

1779. O God, Shining as the sun, propitious and surrounded with all Thy radiance, with our hymns manifest Thyself in our hearts with all Thy splendours.

आवश्यकटिप्पण्यः

(१७६६) (कारवः)-स्तोतारः कारुरिति स्तोतृनाम निघ० ३।१६) (सप्तिम्)-सर्वेषु समवेतं सर्वव्यापकम् षप - समवाये (वेधसः) मेधा - विनो विद्वांसः वेधा इति मेधाविनाम निघ० २।११) ।

(१७६७) (समुद्रम्) - भगवत्कृपया गुणसिन्धुमुपासकम् ।

(१७७३) (हस्त) – हस्तौ सज्जनरक्षण दुष्ट विनाशनशक्तिरूपौ जगन्निर्माणप्रलयकरणशक्तिरूपौ वा वज्रं न्यायरूपम् (हिरण्यम्) तेजोमयम तेजो वै हिरण्यम (तैत्ति० १।८।६।१)

(१७७४) (नभन्यः) - अभेद्यः (अर्वा) इयर्तिसर्वत्रेत्यर्वा आकाशम् (शतात्मा) शतमिति बहुनाम (निघ० ३।१) बहवो मुक्तात्मानो रमन्ते यस्मिन् स शतात्मा परमात्मा (नार्मिणीं पुरम्) - नर्मेति सुखनाम सुखमयीं पुरं मोक्षलोकम् - मुक्तिदशामिति यावत् (अदीदेत्) प्रकाशयति ।

(१७७५) (द्विजन्मा – द्वाभ्यां ज्ञानकर्मभ्यां जन्म - प्रादुर्भावः साक्षात्कारो यस्य सः (त्री रोचनानि) - सूर्येन्द्वग्निरूपाणि (अपाम्) जीवानाम् आप्नुवन्ति परमिति आपो जीवास्तेषाम (सधस्थे) – समानस्थाने हृदये ।

(१७७६) (सुतुकः) - उत्तम सन्तानयुक्तो भवति तुगित्यपत्यनाम (निघ० २।२) ।

(१७७८) (अर्कैः)- स्तुति मन्त्रैः अर्को मन्त्रो यदनेनार्चन्ति निरुक्त ५।१।४)

अथ द्वितीयः खण्डः

Section II

२ ३ १ २ ३ १२ ३ १ २१ २
(१७८०) ओ३म् अग्ने विवस्वदुषसश्चित्रं राधो अमर्त्य । आ

३१२ ३ २ ३ २ ३ १ २ ३१ २
दाशुषे जातवेदो वहा त्वम् अद्या देवाँ उषर्बुधः ॥

वामदेवः । अग्निः । पद पंक्तिः ।

1780. For translation, please refer to the mantra no. 40 on P. 50.

२ ३ २ ३ १ २र ३ २ ३१ २ ३१२ ३
(१७८१) ओं जुष्टो हि दूतो असि हव्यवाहनोऽग्ने रथीरध्व-
१ २ ३२ ३ १ २३ १ २ ३ १ २ ३१ २ ३
राणाम् । सजूरश्विभ्यामुषसा सुवीर्यम् अस्मे धेहि
१ २ ३ २
श्रवो बृहत् ॥

प्रस्कण्वः । अग्निः बृहती ।

1781. O God ! Thou art well - loved Messenger, Destroyer of the wicked, Sustainer of the world and Charioteer of noble non - violent deeds. Accordant with the sun and the moon and the dawn or Prāna apāna and the Dawn of the Divine Illumination, grant us heroic strength and lofty fame.

३ १ २३ १ २र ३ २ २र ३१
(१७८२) ओं विधुं दद्राणं समने बहूनां युवानं सन्तं पलितो
२ ३१ २ ३ १ २ ३ २उ ३ २३ १
जगार । देवस्य पश्य काव्यं महित्वाऽद्या ममार स
२र
ह्यः समान ॥

बृहदुक्थ्यः । इन्द्रः । त्रिष्टुप

1782. (1) I, the hoary devotee worship the eternally Young God, the Sustainer of the universe and the Destroyer of myriads of sins in spiritual warfare. Behold the wonderful Poetic work of God (in the form of the Vedas). Ignorance and sin, which were alive yesterday, are levelled up to - day through His Grace.

(2) The hoary time swallows a young hero who was mighty and was killing many persons in the battle. Behold the greatness of God. He who was alive and active yesterday has passed away to day. [A man should always bear in mind the transitory nature of the world, be humble before the Almighty God and should utilise his time properly, not

putting off for to-morrow what he can do to-day as stated in the Maha Bharat.

१ २ ३ १ २३ १ २३२उ ३१ २र
(१७८३) ओं शाक्मना शाको अरुणः सुपर्ण आ यो महः शूरः
३ १ २र २३ १२ ३ २उ ३ १२
सनादनीडः । यच्चिकेत सत्यमित् तन्न मोघं वसु
३२ ३२उ ३ १ २र
स्पार्हमुत जेतोत दाता ॥

ऋषिदेवते पूर्ववत् ।

1783. God is Almighty through His own strength (not dependent on any one else). He is Resplendent and well protector of the world. He is Powerful Destroyer of all evils, Eternal, Great and without a fixed abode being Omnipresent. That which He knows is true and not illusory. He is the Winner of all desirable wealth which He freely bestows upon righteous persons.

१ २ ३ २ ३ १ २ ३ २३ १ २ ३ १ २
(१७८४) ओं येभिर्दद्रे वृष्ण्या पौंस्यानि येभिरौक्षद् वृत्रहत्याय
३ २ १ २र ३ १ २ ३१ २ ३२
वज्री । ये कर्मणः क्रियमाणस्य मह्न ऋतेकर्ममुद-
३ १ २ ३२
जायन्त देवाः ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1784. It is to the enlightened persons that God gives powers which rain happiness and it is through them, that He the Holder of the thunderbolt of justice, destroys ignorance and sins. It is by remaining in the true knowledge of the great works of God in the form of creation and preservation of the world, that people become truly wise.

२ ३ १ २ ३१ ३१ २र ३ १२
(१७८५) ओ३म् अस्ति सोमो अयं सुतः पिबन्त्यस्य मरुतः ।

३२ ३ १ २ ३ १ २
उत स्वराजो अश्विना ॥

पूतदक्षः । सोमः । गायत्री ।

1785. For translation and notes, please refer to the verse no. 174 on P. 48.

१२ ३ १ २ ३२ ३र ३२ ३ १ २
(१७८६) ओं पिबन्ति मित्रो अर्यमा तना पूतस्य वरुणः ।

३ २ ३ १ २
त्रिषधस्थस्य जावतः ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1786. Persons who are friendly to all, just, and noble can partake of this pure and vast bliss of God which is realised through the three arteries known as Idā, pingalā and Sushumnā which engenders true delight.

३१ २ ३ २ ३ १ २र ३२२ १ २
(१७८७) ओ३म् उतो न्वस्य जोषमा इन्द्रः सुतस्य गोमतः ।

३ १२र
प्रातर्होतेव मत्सति ॥

बिन्दुः पूतदक्षो वा । सोमः । गायत्री ।

1787. A noble soul drinks with pleasure the expressed juice of this devotion with knowledge, early in the morning and becomes delighted like the person who performs yajna (sacrifice) in the morning.

२ ३१ २ ३ १ २ ३ १ २
(१७८८) ओं बण् महाँ असि सूर्य बडादित्य महाँ असि ।

३१ २ ३१ २३ १ २ ३ १ १ ३ १ २
महस्ते सतो महिमा पनिष्टम मह्ना देव महाँ असि ॥

जमदग्निः । सूर्यः । बृहती ।

1788. For translation, please refer to the mantra no. 276 on P. 151 and for notes to P. 154.

१ २३ १२ ३१ २ ३ १ १ ३१ २
(१७८९) ओं बट् सूर्य श्रवसा महाँ असि सत्रा देव महाँ असि ।
३ २ ३१ २ ३क२र ३ १ २ ३२उ ३ १
मह्ना देवानामसुर्यः पुरोहितो विभु ज्योतिर-
२
दाभ्यम् ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1789. Truly thou art Great in glory, Thou art truly very Great. O God, Thou art the Life of all enlightened persons, their High Prie t, Divine, far spread, Unconquerable Light.

आवश्यकटिप्पण्यः

SOME IMPORTANT NOTES AND COMMENTS

(१७८१) (दूतः)—वारयिता दुर्जनानाम् दूतो जवतेर्वा द्रवतेर्वा वारयतेर्वेति यास्काचार्यो निरुक्त (५।१) (हव्यवाहनः) – उपादेयस्य जगतो धारकः हु- दानादनयोरादाने च वह – प्रापणे ।

(१७८३) (सुपर्णः) सुष्ठु पालनकर्ता पृ –पालनपूरणयोः अनेन जगन्मिथ्यात्व वादो निरस्यते । 'यच्चिकेत सत्यमित् तन्न मोघम्' एते शब्दा विशिष्टतयाऽवधेया जगन्मिथ्यात्व प्रतिपादकैः ।

(१७८६) (तना) – विस्तृतस्य ब्रह्मानन्दरसस्य तनु – विस्तारे अथवा ज्ञानधनेन सह तनेति धननाम (निघ० २।१०) । (त्रिषधस्थस्य)-इडापिंगलासुषुम्नाख्यनाडीत्रयस्थितस्य-तद् द्वारा साक्षात्कर्तव्यस्य।

(१७८९) (असुर्यः) – प्राणप्रदाता रा - दाने (पुरोहितः) – पुर एनं दधतीति पुरः सन् सर्वजगतां हित कारक इति पुरोहितः परमात्मा ज्ञानिनः सदैनं पुरो दधति ध्यायन्ति ।

It is very wrong on the part of Rev. Stevenson to

take this Mantra for the sun and translate the word देव here as "O brilliant god." The Mantra clearly says that God is the Life - giver and Purohita of all other devas. How is this applicable to the sun? Even Rev. Stevenson's translation of the word पुरोहित is "Instructor of the gods". It is therefore evident that it is not the material sun that is meant here, but God who is the Sun of suns.

तृतीयः खण्डः

Section III

१ २ ३ १ २ ३२ ३ १ २
(१७९०) ओ३म् उप नो हरिभिः सुतं याहि मदानां पते ।
१२ ३ १ २ ३२
उप नो हरिभिः सुतम् ॥

सुकक्षः । सोमः । गायत्री ।

1790. For translation please refer to the mantra no. 150 on P. 98 and for notes to P. 100.

३ १ २३१ २ ३ १ २र ३ १ २
(१७९१) ओं द्विता यो वृत्रहन्तमो विद इन्द्रः शतक्रतुः ।
१२ ३ १२ ३१
उप नो हरिभिः सुतम् ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1791. O God, Who art known and remembered by the wise in two ways as the Greatest Slayer of all evils and as Omniscient Lord, come to our non - violent sacrifice with Thy powers which destroy all darkness.

१ २र ३ १ २र ३ १ २
(१७९२) ओं त्वं हि वृत्रहन्नेषां पाता सोमानामसि ।
१२ ३ १ २ ३ २
उप नो हरिभिः सुतम् ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1792. O Destroyer of all sins, Thou art the Protector of all the objects of the world created by Thee. Come with Thy charming and sin - destroying powers.

१ २ ३१ २३१२ ३ १२ ३ १ २३
(१७६३) ओं प्र वो महे महेवृधे भरध्वं प्रचेतसे प्र सुमतिं
२ १२ ३१ २र ३ २
कृणुध्वम् । विशः पूर्वीः प्र चर चर्षणिप्राः ।

वसिष्ठः । इन्द्रः । विराट् ।

1793. (1)O men ! Glorify God in order to get great spiritual development. Make ready your devotion and sublime intellect to attain the Omniscient Supreme Being. Sing your best songs of praise for Him. And O Lord ! Satisfier of the wants of mankind, may Thy power be manifested among wise people.

(2) O men ! Please and satisfy a great scholar who extends knowledge to all. Admire him. O scholar, you should also preach Truth among the people, being a lover of mankind.

३ १२ ३१ २ ३ १ २र३ १२
(१७६४) ओ३म् उरुव्यचसे महिने सुवृक्तिम् इन्द्राय ब्रह्म जन-
२ १ २ १ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २
यन्त विप्राः । तस्य व्रतानि न मिनन्ति धीराः ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1794. Wise men sing the glory of God Who is Sublime, All—pervading Lord of the world. By giving up all evil, they acquire the Vedic wisdom. The sages never violate His statutes. [They always obey His laws and injunctions as given in the Vedas.]

२ ३ २३ १२ ३ २ १ २ २र ३
(१७६५) ओ३म् इन्द्रं वाणीरनुत्तमन्युमेव सत्रा राजानं दधिरे
१ २ १ २ ३ २ ३ २
सहध्यै । हर्यश्वाय बर्हया समापीन् ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1795. The voices of the singers, rise up about God Whose wrath for the evil-doers is truly resistless and Who is the Soverign of the universe, in order to subdue their internal enemies in the form of lust, anger, jealousy and pride etc. O devotee, you should also encourage your kith and kin for the attainment of God Who is Charming. (Giver of Bliss)

१ २ ३ १ २ ३ २३ १२३१ २ ३ २३ १२
(१७९६) ओं यदिन्द्र यावतस्त्वमेतावदहमीशीय। स्तोतारमिद्द-
३ १ २३ १ २
दधिषे रदावसो न पापत्वाय रंसिषम् ॥

वसिष्ठः । इन्द्रः । बृहती ।

1796. For translation, please refer to the mantra no. 310 on P. 169 and for notes to P. 171.

१ २ ३ १ २ ३२ ३ १ २ ३ १ २र ३
(१७९७) ओं शिक्षेयमिन् महयते दिवेदिवे राय आ कुहचिद्
१ २ २र ३ १ २ २ ३ २ ३ १ २
विदे। न हि त्वदन्यन् मघवन्न आप्यं वस्यो अस्ति
३ २ ३ २
पिता च न ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1797. Each day would I give money to the man who worships God, in what so ever place he may be. O Possessor of all wealth there is none else who bestows gifts like Thee, none worthy of equal praise, none else who cherishes us as a Father.

३ १ २र ३२उ ३ २ ३ २३ १ २
(१७९८) ओं श्रुधी हवं विपिपानस्याद्रे र्बोधा विप्रस्यार्चतो
३ २ ३ २र ३ १ २ ३ २ ३ २
मनीषाम् । कृष्वा दुवांस्यन्तमा सचेमा ॥

वसिष्ठः । इन्द्रः । विराट् ।

1798. Listen Thou to my call O God, Who constantly drinks the juice of Thy devotion and is firm like a mountain in his resolve. Attend to the song of Thy worshipper and increase his intellect more and more. Make my communion with Thee everlasting. [Let me always have communion with Thee].

२ ३ १ २ १ २ ३२ ३ १ २३१२ ३क२र
(१७९९) ओं न ते गिरो अपि मृष्ये तुरस्य न सुष्टुतिमसुर्यस्य
३ २ १ २ ३ १ २
विद्वान् । सदा ते नाम स्वयशो विवक्मि ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1799. O God, I know and never forget the hymns and praises of Thee as Thou takest us away from all misery and art the Giver of life. Thy self - refulgent name I ever utter O Lord.

२ ३ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३
(१८००) ओं भूरि हि ते सवना मानुषेषु भूरि मनीषी हवते
२ २३ ३१ २ ३ १ २
त्वामित् । मारे अस्मन् मघवं ज्योक् कः ॥

ऋष्यादयः पूर्ववत् ।

1800. Among mankind, there are many kinds of yajnas (sacrifices) performed to please and attain Thee O God. Many many are the hymns of praise that are sung to Thee by the wise. There fore do not O Almighty Lord, keep us away from Thee for a long time. [Let us always realise Thy presence within our hearts and outside everywhere else.]

आवश्यकटिप्पणयः

SOME IMPORTANT NOTES AND COMMENTS

(1790) It is absolutely wrong on the part of Rev. Stevenson to translate मदानांपते as "Lord of inebriating liquors." The word is derived from मदी-हर्षे or तृप्तियोगे. It has nothing to do